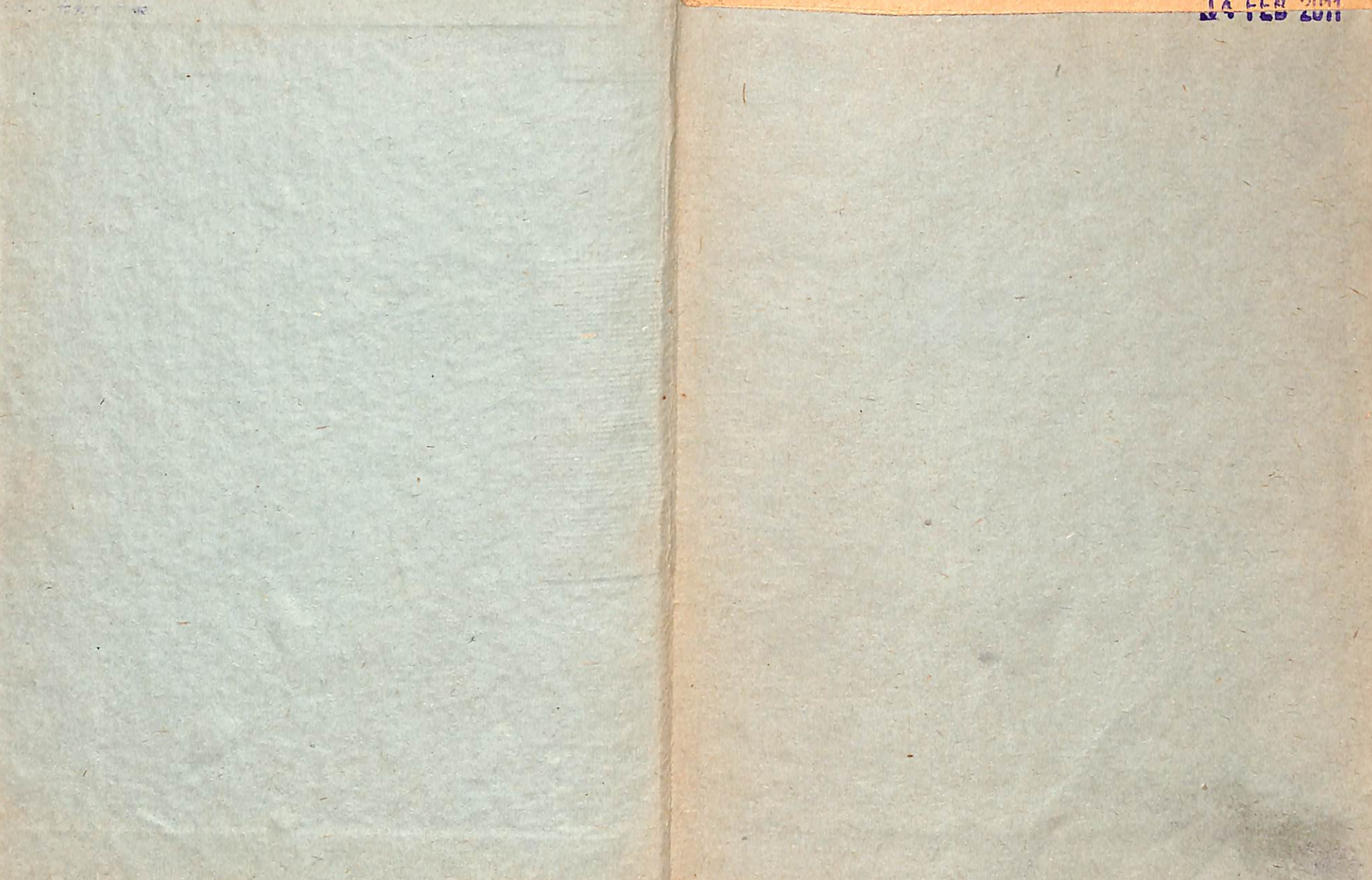

Ն Մ Ո Ւ Շ Ն Ե Ր
ՀԱՅԿՈՎԱՆ ՀԱՎՈԿԱՐՈՆԱԿԱՆ
ՖՈՒԿԱՐԻՑ

Ս Ր Մ Ֆ Ս Ն
1 9 3 8

891.99
2-36

14 FEB 2011

ՊՐՈԼԵՏԱՐԵՐ ԲԱՆԸ ԵՐԿՐԵՐԸ, ՄՐԱՅԵՒ.
ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОДИНЯЙТЕСЬ!

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԼԵՆԻՆՅԱՆ-ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ
ՎՈՐՅԵՐԻՏՄԻՈՒԹՅԱՆ
20-ԱՄՅԱԿԻՆ

ՄՈՏՅԱՇԱԵՏՅԱ 20-ՕՅԻ ԳՈԴՈՎՃԻՆԵ
ԼԵՆԻՆՏՔՈ-ՏՏԱԼԻՆՏՔՈԳՈ
ԿՈՄՏՈՄՈԼԱ

19-ԵՅԻՆ

АРМЯНСКИЙ ФИЛИАЛ АКАДЕМИИ НАУК СССР
ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ЯЗЫКА

40687

О Б Р А З Ц Ы
АРМЯНСКОГО АНТИРЕЛИГИОЗНОГО
ФОЛЬКЛОРА

(СБОРНИК)

Составил и редактировал
А. ГАНАЛАНЯН

49983-65

ИЗДАНИЕ АРМФАНА
ЕРЕВАН ● 1938

ՀԽՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖԻԼԻԱԼ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

14 ԸՇՈ 2011

821.99

2-36

Ն Մ Ո Ւ Շ Ն Ե Ր
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱԿԱԿՐՈՆԱԿԱՆ
ՖՈԼԿԼՈՐԻՑ

(ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ)

Կազմեց յե՛վ խմբագրեց
Ս. ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԱՐՄՖԱՆԻ

ՅԵՐԵՎԱՆ ● 1938

19 JUN 2013

ՏՊԱԳՐՎՈՒՄ Ե
ԽՍՀՄ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖԻԼԻԱԼԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ

ПЕЧАТАЕТСЯ
ПО РАСПОРЯЖЕНИЮ ПРЕЗИДИУМА
АРМЯНСКОГО ФИЛИАЛА
АКАДЕМИИ НАУК СССР

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՎԱԿՐՈՆԱԿԱՆ ՄՈՏԻՎՆԵՐ ՀԱՅՎԱԿԱՆ
ՖՈՒԿԼՈՐՈՒՄ

Հայ ժողովրդական բանահյուսությունը, ինչպես և ամեն մի ժողովրդական բանահյուսություն, հարուստ է հակալրոնական բովանդակութեամբ ստեղծագործություններով: Այդ ստեղծագործությունները (հեքիաթներ ու առակներ, նովելներ ու անեկդոտներ, առածներ ու ասացվածքներ, յերգեր ու ամուսնքներ, անեծքներ և այլն), վորոնց հորինողներն ու կատարողներն են ժողովրդի ծոցից դուրս յեկած բազմաթիվ անանուն հեքիաթախոս-ասացողներ, առակաբաններ ու յերգիչներ, պատկանում են հայկական ֆոլկլորի սրամիտ, կենդանի ու զուենեղ նմուշներին թվին:

Աշխատավոր հայ գյուղացին իր դարավոր կենսավորձից լավ գիտե, թե ինչ դեր են խաղացել յեկեղեցին, կրոնն ու կրոնավորները ժողովրդի հարստանարման, շահագործման, ճնշման և սուրբկացման գործում: Նա տեսել է, ու զգացել իր կաշվի վրա, թե ինչպես քրիստոնեյական յեկեղեցին՝ հանձինս իր սպասավորներին, միշտ գնացել է արող-շահագործող դասակարգերի հետ, ընդդեմ ժողովրդի, թե ինչպես այդ յեկեղեցին հնազանդութեան և հպատակութեան իր քարոզներով աշխատել է դինամիս անել ժողովրդին, կասեցնել նրա բուռն ատելությունը և պայքարը ճշդողներին: Դրա համար էլ անա, բազմաշարժար հայ գեղջուկն իր բանավոր ստեղծագործությունների մեջ միշտ, աշխարհիկ պորտաբույծներին (կալվածատեր-իշխաններին, պետական պաշտոնյաներին, վաշխառու առևտրականներին և բազմաթիվ այլ ցեցերին) կողքին «արժանի» տեղ է նստկացրել նաև հոգևոր շահագործողներին, ծագրի ու պարսավանքի միջոցով մերկացնելով նրանց դասակարգային մողջ եյուրթյունը:

Ժողովրդի այդ պայքարը կրոնի, յեկեղեցու և հոգևորականութան դեմ, մեղանում յերևան և յեկեղեցու շատ վաղ (12—13-րդ դարեր), միջնադարյան հայտնի առակազիրներ Մխիթար Գոշի և Վարդան Այգեկցու անուններով մեզ հասած միջնադարյան ժողովրդական առակներում և:

Նույն պայքարը, ավելի սրված և առավել բացորոշ, գտնում ենք նաև 19-րդ դարի վերջերին և 20-րդ դարի սկզբներին զբի առնված՝ հայ ժողովրդական բանահյուսութան խնդրո առարկա բնագրերի մեջ:

Զնայած վերոհիշյալին, ժողովրդական բանահյուսութան նմուշների մեր ձեռքի տակ յեղած հրատարակութուններում համեմատաբար քիչ նյութ կա հայկական հակալրոնական ֆոլկլորից: Այս փաստը պետք է բացատրել նախ և առաջ բանահավաքների դասակարգային աշխարհայացքով: Հայտնի յե, վոր մեր անցյալի բանահավաքների ավազ սերնդի ներկայացուցիչները մեծամասնություներ յեղել են կրոնավորներ (Գ. Մրվանձոյան, Հ. Ծուլարայան, Հ. Ծանիկյան, Գ. Հովսեփյան և այլն): Հասկանալի և բնական է, վոր նրանք չէին կարող շահագրգռված լինել հակալրոնական ֆոլկլորի նմուշներ հավաքելու գործում: Յեղ իրոք, յերբ թերթում ենք հիշյալ բանահավաքների անուններով մեզ հասած ֆոլկլորային ժողովածուները, բացառությամբ Հ. Ծանիկյանի «Հնությունք Ակնա»-ի (Թիֆլիս, 1895 թ.) մեջ յեղած միջանի (թվով յերեք հատ) հակալրոնական համեմատաբար անմեղ պատմվածքները, զբի առնված վոչ թե բուն ժողովրդական լեզվով ու վոճով, այլ բանահավաքի կողմից խմբագրված՝ համառոտված, կոկված ու զբականացված ձևով, այլև Գ. Հովսեփյանի «Փշրանքներ հայ ժողովրդական բանահյուսութան» վերնագրով զբբույցում (Թիֆլիս, 1892 թ.) յեղած մեկ հատիկ կենդանական վեպի («Աղվես և կաքավ»), վորքան մեզ ծանոթ է, վոչ մի ուրիշ հակալրոնական նյութ չկա:

¹ Տես պրոֆ. Մ. Աբեղյանի «Հայոց միջնադարյան առակներն և սոցիալական հարաբերությունները նրանց մեջ» ուսումնասիրությունը, տպագրված «ՀԽՍՀ Կուլտուրայի Պատմության Ինստիտուտի աշխատությունները» ժողովածուի I հատորում, Յերևան, 1935 թ., ապա արտատպված առանձին բրոշյուրով, Յերևան, 1935 թ., էջ 34—43:

Աշխարհական բանահավաքներն աշխատել են վերևում նշած բացը վերացնել: Մահայն նրանց այդ հաջողվել է միայն մասամբ: Այստեղ առաջին հերթին պետք է հիշել Մարդիս Հայկունու անունը: Իր «Ժողովրդական առակներ» (Վաղարշապատ, 1907 թ.) և «Ժողովրդական յերգ, առած և այլն» (Եմիլյան Աղբազրական ժողովածու, հատոր 2, Մոսկվա—Վաղարշապատ, 1906 թ.) վերնագրերով ժողովածուներում, ի թիվս այլ նյութերի, նա մեջ է բերել մի շարք հակալրոնական մոտիվներ (առակ, առած, ասացվածք, յերգ, հանգավոր ասմունք): Այնուհետև, հակալրոնական ֆոլկլորի հատ ու կենտ նմուշներ (առակ, առած, յերգ և այլն) ունեն իրենց առանձին ժողովածուներում (տպագրված թե ձեռագիր) և պարբերական մամուլում մեր հին ու նոր բանահավաքներից՝ Գեվորգ Տեր-Աղեքսանդրյանը («Թիֆլիսեցոց մտավոր կյանքը», Թիֆլիս, 1886 թ.), Տիգրան Նավասարդյանը («Հայ ժողովրդական ավանդություններ», Յերևան, 1883 թ.), Հ. Ալլահվերդյանը («Ուլիսի կամ Զեյթուն», Պոլիս, 1884 թ.), Գեվորգ Շերենցը («Վանա սաղ», Ա. մաս, Թիֆլիս, 1885 թ.), Յերվանդ Լալայանը («Ջավախքի բուրժուներ», Թիֆլիս, 1892 թ.), Ուստա Գեվորգ Բարխուդարյանը («Բարոյական առածներ», Տիֆլիս, 1898 թ.), Աղեքսանդր Մխիթարյանը («Տաղեր ու խոդեր», Աղեքսանդրոպոլ, 1900 թ., «Փշրանքներ Շիրակի ամբարներից», Աղեքսանդրոպոլ—Մոսկվա, 1901 թ.), Տիգրան Վարդանյանը («Ժողովրդական անվեր բանաստեղծություններ», Թիֆլիս, 1901 թ.), Դավառացի գիր բանաստեղծություններ», Թիֆլիս, 1903 թ.), Արտաշես («Յերգեր, առակներ և այլն Խոտրջրո», Տիֆլիս, 1903 թ.), Արտաշես Բարսեղյանը (ձեռագիր ժողովածու), Յերվանդ Պեղադյանը (նույն), Բարսեղյանը (ձեռագիր ժողովածու), Յերվանդ Պեղադյանը (նույն), Նազարեթ Մարտիրոսյանը (նույն) և Վարդ Բեդյանը (նույն):

Հակալրոնական ֆոլկլորի նմուշների հավաքման գործում հատուկ յերախտիք ունեն մեղանում բանահավաքներ Սենեքերիմ Շալջյանը և Սահակ Մովսիսյանը (Բենտե): Ժողովածուիս անսեպ նյութերի՝ հատկապես առակների՝ մի շարք նմուշներ պատկանում են հիշյալ յերկու բանահավաքների գրչին:

* * *

Հայկական հակալրոնական ֆոլկլորի մեր ձեռքի տակ յեղած նմուշներում իրենց դասակարգային հագեցվածությամբ, առաջին հերթին, աչքի յեն ընկնում այն ստեղծագործությունները (առակ

թե առած, յերգ թե ասմունք), վորոնց մեջ մերկացված է հոգևորականութեան, վորպես անաշխատ, շահագործող ու պորտաբույժ մի դասակարգի սոցիալական ելուձիւնը: Այդ ստեղծագործութեաների մեջ յերևան են դալիս յեկեղեցին (վանքը) և նրա դասազան պաշտոնյաները (քահանա, վարդապետ), վորոնք պետական պաշտոնյաների, կալվածատեր-լեշխանների և գյուղական բարձրութիւլ ու բարձրագիցեցեղի (ոես, գլխը և այլն) նման ապրում են աշխատավոր ժողովրդի հաշիւն, առանց տքնելու, կաշտակերութեամբ ու կողոպուտով:

Գայլն ու աղվեսը յեղբայրանում են Մի առ ժամանակից դժվարանալով անբուստի միջոցներ հայթայթելու գործում, աղվեսն ասում է գայլին. «Գե՛լ աղբեր, հարի յե՛ր իդմլա շվար-շվար ոլորտինք. չե՛ մարդիկ վանք շեքած են հոնի, նստած անդատի կուտին, կը կխմին, մեր ի՞նչն ա պակաս, մենք լե շեքինք իմալ ո վարդապետներ»: Վորոշում են և անցնում գործի (տես «Գե՛լ ու աղվես» կենդանական վեպը):

Վարդապետների ձրիակերութեամբ ապրելը, «անդատել ուտել-խմելը» արտահայտված է նաև ժողովրդական առածներում և ասացվածքներում: «Յեղ Վանից, այլուր Մահմտանից, ի՞նչ կերթա վարդապետից», ասված է դրանցից մեկի մեջ: Նույն բանի մասին հաճախ ակնարկվում է նաև մեր ժողովրդական հանգավոր ասմունքներում, վորոնք յերբեմն ժողովրդի կողմից դրվում են իրենց իսկ հոգևորականների բերանները (ասվում նրանց բերնից), վորպես պարողեա՝ վերջիններին կողմից յեկեղեցում կատարվող դանազան յերգ-աղոթքները: Այդ ասմունքները մի նմուշն է, այնքան տարածված, հայտնի «Ամեն, ամեն ասեմ ձեզ, դատեք-բանեք, բերեք մեզ»-ը: Սակայն, աշխատավոր ժողովուրդը սիրով չեն, վոր իր դատածը տվել է հոգևորականներին, վորքան էլ այդ քարոզչին նրանք իրենց աղոթքներում: Գրա համար ել վերջիններս դիմել են անաշխատ դասակարգերի կաշտակերութեան ու կողոպուտի փորձված միջոցներին: Բնութագրելու համար հոգևոր պաշտոնյաների այդ «բարեմասնութեանները», ժողովուրդն իր առածներում և ասացվածքներում ասում է. «Տերտերի ասմունքը՝ միշտ է ուզմունքը», «Տերտերուն պես՝ տուրն են սորվեր», «Տերտերն ասելուն դոչաղ ա, տալուն՝ նաչաղ» և այլն:

Հոգևորականների կաշտակերութեան ու կողոպուտի սովո-

բութի մասին խոսվում է և մեր ժողովրդական յերգերում ու ասմունքներում:

- Վանքին՝ խալի.
- Կռի՛ իգից,
- Քառսուն փորին՝ 2,
- Կապուս ջարին,
- Մեռնի կին,
- Առնե քեցին.
- Հա՞ս է, հայր սուրփ:
- Հա՞ս է, հա՞ս է.
- Ոխը պուրեմեն ել անց է,

ասում է ժողովուրդը «հայր սուրփի» կողմից՝ հարուստ կաշառքով (այգի, վոսիկ, ջորի) «չհասը» «հաս» դարձնելու մասին:

Իրենց սոցիալական ելուձեամբ արյունակից և մոտ լինելով աշխարհիկ շահագործողներին, հոգևորականները, ինչպես հայտնի յե, միշտ ել հանդես են յեկել վերջիններին հետ սերտորեն դաշնակցած ու համագործակցած:

Հայ ժողովրդական բանահյուսութեան մեջ, վոչ պակաս ցայտուն, արտահայտված է քրիստոնեական յեկեղեցու սպառնալորների վարքագծի նաև այդ կողմը:

Քահանան՝ պսն ուտելու համար նախատում է խոստովանող կնոջը, սակայն, յերբ իմանում է նրա՝ իր բարեկամ հարուստներից մեկի կին լինելը, փոխում է խոսքը և մեղայի գալով ասում. «Ավար, Ամբար խաթուն, դո՛ւ յես, անո՛ւ ուտես, անո՛ւ ուտես... աստված թողութեան շնորհեսցե» (տես մեր ժողովածուի «Սոստովանահայրը» վերնագրով փոքրիկ պատմվածքը):

Հարուստներին (ոես, քոթվա և այլն) սիրաշահելու համար՝ նրանց ննջեցյալի վրա պատարագ անելու, քահանան իր անգիւր արած սովորական աղոթքի վրա ավելացնում է լրացուցիչ մի յերկու բառ ևս (տես ժողովածուի «Ներթամ Տրապիզոն, դամ» և «Գիր չգիտցող տերտերը» առակները):

Հոգևորականների՝ ախրող դասակարգերի ներկայացուցիչներին հետ ունեցած սերտ մտերմութեան և վկայում է՝ «Քեհին

Գյուղի անուն է:

2 Վոսիկ դրամ:

վրա լուս ե իջել, վնիվ ե տեսե—գլխը» ժողովրդական առածը, վորը մի տարբերակն ե՝ «Տերտրոջ վրեն լուս իջալ, վնիվ տեսալ—ժանկոյը», «Տանուտիրոջ վրա լիս վեր եկալ, վնիվ տեսալ—գլխը» և նման մի շարք այլ շատ տարածված ժողովրդական առած-ասացվածքներ:

Յեկեղեցական պաշտոնյաների, վորպես շահագործողների ու ձրխակերների դասակարգային ելությունը հայկական հակալրոնական ֆոլկլորում բացահայտվում ե նաև նրանց շահասիրութեան, ազահուութեան և վորկրամոլութեան նկարագրի բազմաթիվ բնորոշ որինակներով: «Հոգևոր հոր» միակ դավանանքն ըստ այդ ստեղծագործութունների իր շահն ե և իր վորովայնը:

Ահա այդպիսի շահասեր քահանաներից մեկը: Մի անգրագետ կին, վորի համար քահանան մի քանի անգամ նամակներ եր գրել, իր յերախտիքն արտահայտում ե «ճայր սուրբին» շնորհակալութեամբ ու որհնանքով: Չբավարարվելով դրանով, շահասեր քահանան ասում ե նրան. «Ո՛րհնած, աչքդ քերուհա, ձեռքդ չորհնա ըսե, ու 40 փարա տուր»:

Ավելի շատ և առավել զուենդ են հայկական հակալրոնական ֆոլկլորում հոգևորականների վորկրամոլութեան ու ազահութեան մասին յեղած ստեղծագործութունները: Դրանց մեջ առանձնապես շոկվում են ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները: Բնորոշելու համար քահանայի ծայրահեղ վորկրամոլութունը (նաև ազահութունը), հայկական առածներն ասում են. «Մար ու ձոր, իրիցու (կամ՝ տերտերու, տերտերոջ) փոր», «Տերտերի փորը վայ-վայի պնակ ե, ինչ վոր դնես՝ կերթա», «Տերտերի փորը մեծ կըլլա, ձեպը՝ ոխոր հատ», «Տերտերներն ոխոր փոր ունին, վորքան տաս՝ կուենն, կուտեն», «Տերտերին աղիքը քնար շիներ են, քանի՞ դարկեր են՝ անոթի յեմ՝ բերեք ուտեմ, անոթի յեմ՝ բերեք ուտեմ» ձայն կուտա յեղեր» կամ՝ «Տերտերին կաշին թմբուկի վրա յեն անցուցիր, քանի՞ դարենս՝ տուր-տուր» կասե յեղեր»: Քահանայի կլասիկ վորկրամոլութունը ժողովրդի աչքում դարձել ե ազահութեան ու անկշտութեան մի տեսակ չափանիշ: Այդ ե պատճառն անա, վոր, յերբ ուզում են մեկի անկշտութունն ակնարկել, ասում են. «Ինչ վոր յերեցն ուտե ուրիշի տուն»:

Հայկական հակալրոնական ֆոլկլորի նմուշների հետևյալ ցիկը կազմում են յեկեղեցական պաշտոնյաների անբարոյական

վարքի (հեշտասիրութեան, դողութեան) նկարագրին նվիրված ստեղծագործութունները: Այդ ցիկին են պատկանում ժողովածուի «Կասես-կասես, չես իգա», «Տերտրոջ աղչիկ», «Քեհան ու իրիցիկներ», «Պարնիգեղցի Մոսոյի հարանիքը», «Գող տերտերը», «Գող վարդապետ», «Նշմիածնի գող վարդապետը» վերնագրերով առակներն ու նովելները, փոքրիկ հեքիաթներն ու պատմվածքները, այլև մի շարք առածներ ու ասացվածքներ, յերգեր ու ամուսնքներ: Վնիվ ե հիշյալ ստեղծագործութունների բովանդակութունը:

Յեկեղեցում ժամասացութեան միջոցին քահանան մտանում ե ծանոթ կանանցից մեկին և բուրվաուր ծխելով ու աղոթքի յեղանակին հարմարեցնելով իր խոսքերը, ժամագրվում նրա հետ՝ գիշերը տեսակցելու համար: Գյուղացիներն իմանալով այդ լավ դնքում են շնացող քահանային:

Կնոջ մանկանից հետո քահանան ուզում ե ապրել հարազատ դատեր հետ: Իր մտազրուցութունն ի կատար ածելու համար նա վոչ մի միջոցի առաջ կանգ չի առնում: Սակայն նրա նյութած բոլոր դավերն ապարդյուն են անցնում:

Գյուղի հարաներից մեկի հետ «սիրողութեն» անող քահանան իր սիրուեու հետ բռնվում ե գյուղի մոտ գտնվող մի ավեր մարագում՝ այդպիսի ապաստան գտած թափառական յերաժիշաների կողմից և ծաղր ու ծանակի յենթարկվելով՝ հալածական փախչում:

Քահանան հյուրընկալութուն գտնելով պառավի տանը, գողանում ե նրա վեց այծերը և վաճառում: Այնուհետև վախենալով տիրացուից, թե սա կարող ե հայտնի դարձնել իր արարքը, կիսում ե նրա հետ այծերի վաճառքից ստացված գումարը:

Այսպես, աշխատավոր ժողովուրդն իր բանավոր ստեղծագործութուններում խաբանում ու ծաղրում ե յեկեղեցական պաշտոնյաների վոչ միայն շահասիրութունը, ազահութունն ու վորկրամոլութունը, այլև նրանց անբարոյական վարքը:

Հայկական հակալրոնական ֆոլկլորի թեմաներից մեկն ե հոգևորականների (գլխավորապես գյուղական քահանաների) տգիտութեան, թերուտութեան ու բթամտութեան ծաղրն ե: Վերջինիս են վերաբերում մեր ժողովածուի՝ «Գիր չգիտցող տերտերը», «Մութ տերտեր», «Քյոխվի վորդին քահանա», «Ճոջ պախ ինան տերտրոջ չորի ֆասուլյեք», «Պայտը լուսնի տեղ ընդունող քա-

հանան» և այլն վերնադրերով առակաները, նովեյններն ու պատմ-
վածքները: Իրանց մեջ աչքի յե գարնում աշխատավոր ժողովրդի
ձգտումն իր դասակարգային թշնամուն՝ նրա ամենազգայուն
տեղերից մեկում հարվածելու ուղղութեամբ: Այդ և ցույց տալիս
մեր կազմած աշխատութեան վուշ բովանդակութիւնը:

Ստանձնապես ցայտուն են այս տեսակետից հայ ժողովրդա-
կան առածներն ու սասցվածքները:

Քանանայի սահմանափակ դեպքերները բնորոշելու համար,
որինակ, ժողովրդական առածն ասում է. «Ժամուռն քանի ջուշ
եղնի, տերտեր իր դիտցած կը կարդա»: Յերբ ուղում են մեկի
անպետքութիւնն ակնարկել, ասում են. «Թե մարդ չը դառնա,
տերտեր խոմ կու դառնա»: «Տերտեր արա, դեղը գցի, թե վոր չսպ-
րի, դետը գցի», «Կարդա, բայամ, կարդա, մարդ չընա, տերտեր-
վարդապետ երա կընես» և այլն:

Եր դասակարգային ստեղծութիւնը դեպի յեկեղեցին ու հոգե-
բականները՝ աշխատավոր հայ գյուղացին ծաղրի հետ արտահայ-
տել է նաև պարսավանքի ու անեծքի միջոցով: Հայկական հակա-
կրօնական Ֆոլկլորում քիչ չեն նաև վերջիններիս նմուշները:

Այսպես, որինակ, մեր ձեռքի տակ յեղած՝ դուժանի յերգե-
րից մեկում, գուժանի առանձին լրեծերի վարել հոտաղները՝ մի
շարք բարիքներ ցանկանալով մաճկվորին (խերն ու բարին),
ուժտնվորին (աղապ աղջիկ), ամուլվորին (կարմիր խնձոր), միա-
ժամանակ անեծքի խոսքեր են հղում՝ ռեսների, գզիբների և
մնացած «հըրամկերները» հետ նաև վարդապետների ու տերտեր-
ների հասցեյին, յերգելով:

Ագապ աղջիկ՝ ուժսնվորին,
Կարմիր խնձոր՝ ամուլվորին:

Սեվ պոլոգներ՝ վարդպետներին,
Սեվ կողոպուս՝ տերտերներին,
Մեղ ու վարձեր՝ ռեսներին,
Սոխ ու սխտո՝ գզիբներին,
Արուռ-գուեխ՝ հրամկերին...

Մի այլ տեղ իր սանդի յերգի մեջ աշխատավոր գեղջկու-
հին պատանք և կարում քանանային, վորովհետև նա «չհաս» և
հայտարարել իրեն, զրկելով իր «յարից»:

Արեվն առեք վեր բոնեում,
Պատանկ կարեմ մեր տերտերում,
Չըխաա կսնի ձիկ յիմ յարում,
Յես սի մնամ յիմ կրարում:
Չե՛յ խանե, խանե, մար՛ խանե,
Ի՛ր՛, ժը՛, Բը՛, ժը՛, ժը՛...

Մի յերբորդ տեղ, ժողովրդական «Ճանդուրումի» յերգերում,
գյուղացի աղջիկներն անեծքի խոսքեր են ուղղում, այս անգամ
արդեն վարդապետին, նույն պատճառով («չհաս» հայտարարելով
իրենց սերը խախնանու համար)։

Այիբակի ել պաա կըլնի՞»

Նրծարից լավ քաա կըլնի՞»

Վորիդ մեռնի վարդապետ,—

Սիրածը չնաա կըլնի՞», և այսպես շարունակ:

Հայկական հակակրօնական Ֆոլկլորը չի սահմանափակվում
միայն յեկեղեցուն և հոգևորականութեանը նովրված ստեղծագոր-
ծութիւններով: Այստեղ մենք հանդիպում ենք նաև դուռ աթե-
խտական մտայնութիւնի, ուղղված կրօնի, դանազան սրբերի և իրեն՝
աստծու դեմ: Տեսնելով իր առ աստված հղած աղոթք-դիմումնե-
րի անհետևանք մնալը, աշխատավոր հայ գյուղացին կանգնել է
աթեիզմի ճանապարհին, իր բանավոր ստեղծագործութիւններում
արտահայտելով իր թերահավատութիւնը, ծաղրելով ու պարսա-
վելով հարուստներին և ուժեղներին հովանավորող առածուն և
սրբերին: Նրա հասկացողութիւնները աստծու մասին հաճախ
ներկայացրել են մի տեսակ խոտնուրդ՝ յերկնային տիրոջ, աղա-
յի, կարվածատիրոջ, առևտրականի ու թագավորի մասին ունեցած
պատկերացումները: Այդ հասկացողութիւնները շատ ցայտուն
զբևտրված են հետևյալ յերկու ժողովրդական առած-սասցվածք-
ներում. «Վերն աստված, վարը՝ թագավորը» (ԾԱԲ., էջ 79),
«Վերն իրիշկեմ՝ աստվածն ի, ցածը՝ ամիրեն» (ՎՄ. II, էջ 150):
Հասկացողութիւններ են դրանք, վոր մշակվել են յերկրագործ
մարդու մոտ, բնութեան տարբեր և շահագործողները՝ ճնշման
աղբեցութեամբ: Գյուղացին գիտե, վոր աստված, վորին ինքը
ձեռք է կարկառում ծայրահեղ կարկառանքով, հարուստների,
շահագործողների հովանավորն է: Աստված հա-

49923-105

ըրատի դճիցն ա» (ԵԺ, VI, Էջ 24), «Աստծու գործքը միշտ հարուստն է երեկ» (մեր ժողովածուից), ասում է նա այդ առթիվ: Մակայն, ժողովուրդը չի բավականացել միայն աստծու «Թերությունները» նշելով: Իր դասակարգային ստեղծվածները, այս դեպքում էա, ինչպես և հոգևորականների նկատմամբ, նա արտահայտել է պարսավանքի ու ծաղրի միջոցով:

Մեր ժողովածուի հենց առաջին ստակը աստծու դեմ ուղղված մի այդպիսի ցայտուն ծաղր է:

Աստծու դեմ ուղղված վոչ պակաս թունդ ծաղր է նաև մեր ժողովածուի «Շերեխը՝ կացին» վերնադրով առակը: Յեթև առաջին որինակում ծաղրվում է աստծու հիմարությունը, ապա այստեղ մերկացվում է նրա կաշառակերությունը:

Հայ գյուղացին ծաղրել է նաև աստծուն ուղղված յեկեղեցական աղոթքները, վերջիններիս բովանդակութայն ու յեղանակի նմանութամբ հորինելով ու տարածելով զավեշտական բովանդակութայնը զանազան յերգ-պարոզիաներ: Նման ստեղծագործություններից է, որինակ, հետևյալ ժողովրդական յերգը, վորի մեջ քահանան ակնարկում է արքայուն՝ գործնալ տան անկյունում զբված կացինը: Իր խոսքերը նա «արբագործում է» յերգի մեջ յերկու անգամ աստծու անունը հիշելով:

- Առ սսսրակիկն, առ սսսրակիկն,
Են սսր, դիր մեջ սուրակիկն.
Ասսվա՛ծ, հարցն մերոց:
- Պո՛ղն երկեն ի անխժածիկն,
Չպարսլիկի մեջ սուրակիկն:
- Տար դու ս պո՛ւ կսրասի,
Են բեր, դիր մեջ սուրակիկն.
Ասսվա՛ծ, հարցն մերոց:

Իր ստեղծվածն աստծու դեմ հայ ժողովուրդը, շատ ուրիշ աղբերի նման, արտահայտել է նաև հիշուցներով: Նրա հիշուցաբանում կարևոր տեղ ունեն աստծուն հասցեյաղբված հայրոջանքները:

Լավ հայացք ու վերաբերմունք չի ունեցել մեր ժողովուրդը նաև սրբերի նկատմամբ: Վերջիններիս մասին նրա ունեցած հասկացողությունները հիմնված են յեղեկ այն պատկերացման

վրա, վոր նա ունեցել է Թագավորի և սրա իշանության մասին: Ինչպես վոր Թագավորն ուներ իր նախարարներն ու պաշտոնյաները, այդպես էլ, ժողովրդի կարծիքով, աստված է ունեցել իր ծառայողները: Աստծուն, ինչպես և Թագավորին ժողովուրդը դիմել է վոչ թե ուղղակի, այլ սրբերի միջոցով: Յերկայային ծառայողների նման, սրանց ևս նա ստեղծված է յեղեկ կաշառել: Յեկեղեցուն, խաչին և սրբերի ազահության ու նրանց արվող կաշառքի մասին են խոսում մեր մի շարք ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները, ասելով. «Յեկեղեցուն հանք մոմ չտաս, քու մուրազը չի տար» (ԵԺ, VI, Էջ 238), «Վոչ խաչին խունկ խոստացի, վոչ էլ երկտին բլիթ» (ԱՇ, Էջ 145), «Վոչ սուրբին մատաղ խոստացիր, վոչ էլ յերեխային բլիթ» (ԲՄ, Էջ 33), «Տղին կակա, սրբերուն խունկ ու մոմ մի խոստանա» (ԾԱԲ, Էջ 89):

Կրոնավորները և աստծու նման սրբերը ևս ծաղրված են հայկական ֆոլկլորում: Այդ ծաղրի մի փոքրիկ նմուշն է հետևյալ ժողովրդական աստուհիքը.

«Սարի սրբ Գեվորգ պուպուզիկ,

Գուճքա եխիւ, սամ Բզիկ», և մի փայտուն որինակը՝ մեր ժողովածուի «Մլիկ երեց» վերնադրով առակը, վորի մեջ մերկացված են՝ Մովսես մարգարեն, վորպես իր ազգը խաբող և քառասուն տարի անապատներում ման ամեյուց հետո նրան վոչնչացնող, Դավիթ մարգարեն՝ վորպես անբարոյական, քառասուն կին ունեցող և ուրիշներին կանանց հախիշակող, Գաբրիել հրեշտակը՝ վորպես սրական հազար-հազար մարդ գուր տեղը սպանող, և այլն:

Այսպես անա, իր բանավոր ստեղծագործություններում (առակ թե հեքիաթ, առած թե ասացվածք, յերգ թե աստուհիք, անեծք և այլն) աստծու և նրա զանազան սրբերի անունով՝ յեկեղեցական պաշտոնյաների կողմից հարստահարվող աշխատավոր հայ գյուղացին, զիպուկ բռտերով ու ամականներով, գունեղ բնութագրերով ու նկարագրերով (այս բոլորը համեմված ու ներծծված ժողովրդական առողջ ու լիանհուն յերգիծանքով) արտահայտել է իր ներսում կուտակված վողջ մաղձն ու դասակարգային բուռն ատելությունը վոչ միայն յեկեղեցու ու նրա պաշտոնյաների, այլև աստծու ու սրբերի դեմ:

* * *

Ներկա ժողովածուն ամփոփում է հայ պարբերական մամուլում, բանահյուսական նյութերի առանձին հրատարակություններում, այլև մեզ մատչելի ձևազեր ժողովածուներում տեղ գտած հայկական հակաբնական ֆոլկլորի նմուշները, զբի անված տարբեր ժամանակներում:

Յեզ վորակով, Լ. քանակով ժողովածույի մեջ դերակշռում են անտիպ նյութերը:

Ընարության ժամանակ զանց ենք առել բացահայտ պոռնոգրաֆիական բնույթի, այլև բովանդակության ու արվեստի ասակետից բոլորովին անարժեք կտորները:

Բնագրերը մեջ ենք բերել հիմնականում անփոփոխ վիճակում, այնպես, ինչպես զբանք զբի յեն առն կամ հրատարակելի բեհնք՝ բանահավաքները, տեղ-տեղ միայն կրճատելով առանձին բառեր ու արտահայտություններ:

Ա. ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ

АНТИРЕЛИГИОЗНЫЕ МОТИВЫ В АРМЯНСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ

Армянское народное творчество, как и творчество всех народов, богато произведениями антирелигиозного характера. Эти произведения (басни, пословицы, песни и др.), авторами и исполнителями которых являются многочисленные безыменные певцы - ашуги, вышедшие из недр народа, принадлежат к остроумным, живым и красочным образцам армянского фольклора.

Армянское трудовое крестьянство в своем устном творчестве всегда, наряду с светскими угнетателями, должное место уделяло и духовным эксплуататорам, вскрывая классовую сущность их через насмешку и порицание.

Эта борьба народа против церкви и духовенства у нас проявлялась очень рано (12—13 в.в.).

Проявления этой борьбы в ее наиболее обостренном и открытом виде находим в интересующих нас текстах, собранных в конце 19-го и в начале 20-го веков.

В образцах армянского антирелигиозного фольклора своей классовой насыщенностью в первую очередь бросаются в глаза те произведения, в которых раскрывается социальная сущность духовенства как класса не трудового, класса паразитов и эксплуататоров. В этих произведениях церковь и ее прислужники (священник, архимандрит) уподобляются чиновнику, помещику - князю, деревенскому кулаку, которые, не работая, живут за счет трудового народа, взятками и грабежами.

Будучи по своему социальному существу кровно связанным с светскими эксплуататорами, духовенство, как известно, всегда действовало в тесном контакте с ними. В армянских народных баснях и пословицах не менее ярко изображена и эта сторона поведения духовенства.

В армянском антирелигиозном фольклоре встречается ряд ярких произведений, вскрывающих корыстолюбие, жадность и обжорство церковных прислужников. По этим произведениям, единственная догма „духовного отца“—это его личный интерес, его утроба.

Следующий цикл антирелигиозных народных басен, пословиц, песен посвящен описанию безразличной жизни (сластолюбию, блудничеству) церковных прислужников.

Одна из тем армянского антирелигиозного фольклора—это тема высмеивания невежества и необразованности духовенства, в особенности деревенских священников.

Свою классовую неприязнь к духовенству армянское трудовое крестьянство, на ряду с высмеиванием его представителей, проявляло также через проклятие и укор. В различных видах народного творчества имеется не мало и таких образцов.

Но армянский антирелигиозный фольклор не ограничивается только произведениями, связанными с церковью и духовенством. Здесь мы встречаем и чисто атеистические мотивы, направленные против религии, разных святых и самого бога.

Настоящий сборник объединяет фольклорные материалы антирелигиозного содержания как напечатанные в армянских журналах и отдельных изданиях фольклорных материалов, а также помещенные в имеющихся у нас рукописных сборниках, записанные в разное время, в разных местах собирателями фольклора.

В сборнике как по качеству, так и по количеству преобладают образцы фольклора, нигде раньше не публиковавшиеся. При выборе материалов мы обошли материалы явно пор-

нографического характера, а также материалы не представляющие никакого интереса по содержанию и по своей художественной ценности.

... Тексты в основном приведены без изменения, в таком виде, как они записаны или изданы самими собирателями, и лишь в редких случаях допущено сокращение отдельных слов и выражений.

А. ГАНАЛАНЯН

ԱՌԱԿՆԵՐ, ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

ՅԵՎ

ՄԱՆՐ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

ՊԱՌՎՈՒ ԽՐԱՏ ԱՍՏԾՈՒՆ

Աստված բարկացեր եր վեր ժարթեկաց. կուզեր աշխարհն ընցուցել: Կը մտածի, կը մտածի, չի կանա աղեկ կայդեմ կընդնի: Մե խատ խարիբ տարեկան պառավ մ' կը տիսնա, կասի՝ ինք ուր. «Եսա պառավ խասե գերեզմնի պերան, ել աշխրի խամար չի մտածի. ետըր կա, վաղ չկա, խորից խառցուցեմ, են աղեկ ձև շանց կուտա», կասի.

— Պառավ, ինչխ անեմ, վոր աշխար խողով, ճրով ընցնի:

— Աստված, կիտես ինչ արա, քսան-յեռսուն որ կիշեր անձրև արև, ցերեկ՝ արև, աշխար կը կործանվի:

Աստված պառվու խոսքով կանի: Յեռսուն որ կիշեր՝ անձրև, ցերեկ՝ արև կանի:

Աշխար կործանվելու տեղ, ավելի կաղեկնա: Յանքեր, խոտեր, ծառ-ծաղիկ՝ աշար-քուշար կը դառնան:

Աստված եսա վոր կը տիսնա, կերթա պառվուն կասի.

— Պառավ, տու կասիր, վոր յեռսուն որ կիշերն՝ անձրև, ցերեկ՝ արև անի, աշխարընցում պիտի երներ, ուր ե աշխար չընցավ...

— Քե պես ծուռ վերեն ըսկուն կը ծծղան, — կասի պառավ:

ՇԵՐԵՓԸ՝ ԿԱՑԻՆ

Մե գեղացի եթում ա մեշան ուռ բերելու: Տեսնում ա, որ մե լավ փետ կա: Գալիս ա տուն, կնոջն ասում.

— Ա՛յ կին, ետը գնացի մեշեն մեկ խատ սելի պետքական փետ տեսա, համա կտրելու միջոց չունեցա: Գիշեր ինձի շուտ կիմացնես, կացին հազըր կը գնես, եթամ փետ կտրեմ, բերեմ՝ տանեմ ծախեմ, ձիթահանքից ձեթ բերեմ՝ յերեխաները ուտեն:

Գիշերը շուտ ելլում ա, աջալու, կացինի տեղ վերցնում ա շերեփը, եթում ա: Յեփ որ հասնում ա ծառին, շերեփը խփում ա կացնի տեղ: Տեսնում ա, վոր կոթը մնաց ձեռը, կացին չկա: Ըսկսում ա ման գալ, ասում ա.

— Աստված, իմ կացին գտնեմ, կալին քեզի մե կոտ ցորեն կուտամ: Ման գալով՝ շերեփի թաթը գըտնում ա, ասում.

— Ահա, յես կացին ման կուքամ—հալա չեմ գտե, աստված շուտն ու շուտ կոտն ե ուղարկի, ուր հախ կուզե...

... Հալա կասեն աստված կաշառ չի ուտա...

Վ.Բ. (Կտ.)

ԱՂՎԵՍՆ ՈՒ ԿԱՔԱՎ

Աղվիս զկաքավ պոնից:

Կաքավ ըսաց.

— Ա՛ղվիս, ի՞նչ տ'ենիս:

Ըսաց.— Բի տ'ուտիմ:

Ըսաց.— Փառք տու աստուն, նոր զի կի:

Ինչ փառք իտու աստուն, կաքավ բերնեն թռավ:

Աղվիս դարձավ, եսաց.— Ենու տուն ավիւր ընի, ինչ չուր կուշտ չուտը՝ փառք տա աստուն:

Փ.Բ., Եջ 30 (Ապ.)

ՍԼԻԿ ԵՐԵՑ

Կնիկ, կըսես անգամ մը Սլիկ երեց, ելի գմեր տուն բառնանք վըր մեր իշուն, առնինք գմեր ճօեր երթանք դրախտ:

Ձտուն կը բառնան, զճօեր կեցկին հառաջև ուրանց ու կընկնան ճամբա: Շատ ու քիչ կերթան՝ Աղամ կիգա ոսստ:

«Յն տերտեր, իեր եղնի, իդա հըմլա ճօով-պօով, քոչ ու բարխանով դժր կերթաս»:

— Կերթամ դրախտ:

«Ի՛ մալ դրախտ, երեց, դու ծոռն իս, խելքդ թոռցքի իս, հարի մարդ չմեռնի, չերթա են դիու աշխարք, կընամ որ երթա դրախտ»:

— Դու վոն իս, հըմլա չգիտութենով կը դրուցիս, քսե գքու անուն տեսնամ:

«Յես Աղամն իմ, չըս ճանչնա»:

— Ի՛ մալ տո՛ Աղո, Աղո, հորին աստված գըզդի առոք-փառոք ստեղծեց, դրեց անմահութենի դրախտ, աշխարքի անուշ-չանուշ տվեց քդի որ ուտեր, խմեր, ուրախներ. դու չկշտացար, ելար գաստծու պատվերանք կոտրեցիր, գծառի պտուղ կերար, գմըզի լե հըն-կըցուցիր իդա հալ, չե՛ իդա հըմեն գքու մեղքն ե կը քաշինք. հը՛մ, դու եգ քու հալով կըցար գացիր դրախտ. յես չըմ կը՞րնա:

Տեր Սլիկ կը քաշե գգոպալ կընկնա Աղամու ետևեն, Աղամ կը փախնի, ինք կընցնա երթա հըտ ուր ճամբուն:

Շատ կ'երթա, քիչ կ'երթա, Մատոս աղեն կը հանպտի իրիցուն:

«Որչնյա ի տեր, տեր Սլիկ»:

— Աստված որչնե:

«Երեց, դժր կերթաս»:

— Կ'երթամ դրախտ:

«Ի՛ մալ դրախտ, ծոռն իս, տերտեր, մարդ հարի չմեռնի, չերթա են դիու աշխարք, կընամ երթա դրախտ»:

— Դո՛ւ վոնն իս:

«Յես Մատոս աղեն իմ»:

— Տո՛ քըքրուկ Մատո, հորին աստված քըզի հարիբ տողսան և ին տարի ումը տվեց, դու չկշտացար. աստծուց ել ումը ուղեցիր, աստված լե գուր հրիշտակ ճամբեց քու մոտ, քդի ըսեց. Մատոս աղա, գքու ձեռք գարկ վըր յեզան պառեկին, ինչխդար որ մազ ընկավ ձեռացդ ի տակ, կնխդար լե քըզի ումը կիտամ, անկըտուն քըքրուկ Մատո, դու հորին գգոքդ թալեցիր վըր յեզան, տեսար իմալ հրիշտակ լե տվեց վըր քու գլխուն, գքու հոգին առավ: Դու քու ազանութենով կըցար գացիր դրախտ, յես չըմ կընամ. կերթաս դեն՝ թե չե գծաներդ կը ճարդեմ: Սլիկ երեցն որ գգոպալ կը վերցու, Մատոս աղեն կը փախնի, ինք կընցնա կերթա:

Գացին գացին՝ Նոյ նահապետն եկավ ոսստ.

«Որչնյա ի տեր, տեր Սլիկ, դժր կերթաս»:

— Աստված որչնե, կերթամ դրախտ:

«Տերտեր, ծոռն մ' եղնի, մարդ հարի չմեռնի, կընամ երթա դրախտ»:

— Դո՛ւ վոնն իս գիգա խսեն ընձի կենիս:

«Յես Նոյ նահապետն իմ»:

— չընը՛ն, կըցար գաստված խաբեցիր, չըհեղեղ

հանել ավիր, զաշխարհըս հրմեն ավրեցիր հապեմ գացիր
դրախտ. քու հոգին ելնա՛ յես լե պտի երթամ:

Գնաց դնաց՝ Աբրահամն եկավ ոաստ.

«Սեր եղնի, Սլիկ երեց,՝ սէր կերթաս»:

— Կերթամ դրախտ:

«Ծուռ մ՝ եղնի, երեց, հարի մարդ չմեռնի, կրնա՞
երթա դրախտ»:

— Տո՛ դե մեռի՛, աղեկ մարդ մ՝ եղներ՝ զքու տղեն
չըր մորթի, զգալալ տղեն մորթեց՝ կըցավ գնաց դրախտ,
յես չըմ կրնա՞:

Սլիկ երեց զգոպալն որ կը վերցու, Աբրահամ կը
փախնի, ինք կընցնա կերթա: Կերթա, կերթա՝ Մովսես
մարգարեն կիզա ոաստ.

«Տէր Սլիկ, հո՛ւր կերթաս»:

— Կերթամ դրախտ:

«Երեց, դու ծո՛ւռ իս, հո՛ւռ, հըմլա ճժով-պժով,
հալահով իմալ կերթացվի դրախտ. մարդ պտի
մեռնի, երթա են դիու դունիեն, հապեմա մտնա դրախտ»:

— Դու վժրն իս, հըմլա զըմեն ճամբեք ինձի նշանց
կիտաս:

«Չէ՛ յես Մովսես մարգարեն իմ»:

— Տո՛ թլու Մովսես, դու շա՞տ արդար մարդմ՝ ես,
խաբեցիր զքու ազգ, բերիր անապատներ քառսուն
տարի զվըռցուցիր, զմեն ջարդ ու փշուր երիր, դու
որ շատ արդար եր, հորին սարի գլուխ մեռաք, զա-
վետյաց երկիր երես լե չկըցար տեսար, գնա դեն, գնա,
թե չե զգոպալ վերցուցի գոտներդ կը ջարդիմ:

Սլիկ երեց զգոպալն որ վերցուց, Մովսես փախալ,
ինք ընկավ ուր ճամբեն:

Սեկ մը գնաց, Դավիթ մարգարեն եկավ ոաստ.

«Տէր Սլիկ, դո՛ւր կերթաս»:

— Կերթամ դրախտ:

«Երեց, աստված զքու տուն չակոյե, կնիկ-ճժով
իմալ կերթաս դրախտ, ծո՛ւռ իս դու»:

— Հալա զքու անուն լե ըսե, տեսնամ դու վորն իս:

«Դավիթ մարգարեն իմ. քո՛ոխ, չըս ճմնչնա»:

— Տո յո՛ քոնաս ու կուրնաս, տո պոժիկ Դվո,
քառսուն կնիկ երիր, գուրինն սպանիր, զկնիկ հուրնե
խիր, դու կըցա՞ր գացիր դրախտ, յես չըմ կրնա՞. քե-
լե կնիկ, սըբ Կարապետու մառմառ գերեզման լե գինա՞
պտի երթամ դրախտ ու հըմլա քոչ ու բարխանով
պտի երթամ:

Գացին, գացին՝ մարդ մը են դիմեն «հո՛շա, հո՛շա»
երեց՝ ու եկավ գերիցու էշու հարջեն առավ, բոռաց.
«Ե՛, դու վժրն իս, ի՛նչ մարդ իս, հըմլա քոչ ու
բարխանով սէր կերթաս անհրամանք»:

— Յես տեր Սլիկն իմ, տեր Սլիկ, առեր իմ գիմ
ճիժ ու պիժ, կերթամ դրախտ:

«Դարձի յես, դարձի՛ թե չե զհոգիս իզա սհաթին
կավանդիմ, չարուխ-բժով, կնիկ-ճժով, եշ ու բարխա-
նով իմալ կերթաս դրախտ»:

— Դո՛ւ վորն իս, հըմլա կտոր-կտոր կեղնիս, հուքմ
կը բանցուս:

«Հոգեառ Գարբել հրեշտակն իմ, քո՛ո ե քու եր-
կու լուս»

— Տո՛ քո՛ Գրո, դու որական հաղար-հաղար մարդ
հախ, նահախ, կապանես, դու կրնա՞ս երթաս դրախտ,
յես չըմ կրնա՞: Կը քաշե զգոպալ կը լարե Գարբելի հե-
տեվ լորամի մը կը թալե, մեկ կը շխիցու ի ճանեբն,
Գարբել զմեկ վտաք կը վերցու, թոփլտեղեն կը փախ-
նի, Սլիկ երեց կերթա հըս ուր ճամբուն:

Շատ կերթան, քիչ կերթան՝ հեռվանց սպիտակ քոշկ
ու սարեմը կերևա. կնիկ, կըսես Սլիկ երեց, կա ու չկա՝ իդա
դրախտն ե, արի նստենք, մըզի փըշուը մը հաց ուտենք,
ըւըրաթինք, յետև ելնանք երթանք դրախտ: Նստան կե-
րան, խմեցին, ըւըրաթան, ու ելան դեմ երին ի սպիտակ
տներ, դըս չեն հասած են տնհրուն՝ որ մարդ մը եկավ
կանավ հառաջև ուրանց հարցուց՝ դժու վոն եք:

— Յես՝ Սլիկ երեցն եմ, իդա՝ իմ երեցկին ե, ի-
դոնք՝ իմ ճօկնեըն են, ինա լե իմ իշուկն ե, զիմ պա-
շարն՝ իմ բարձի վրեն, հկեր ենք որ մտնանք դրախտ:

«Երեց, կըսես եդ մարդ, դու խոմ ծուռ չես, չե՞ դու
հլամուն տերտեր իս, վըր քու արևուն՝ կարգցվոր իս,
զգիը ու գըր գորութին գինաս, սև ու սպիտակի վրեն
կաչքիս, հարի մարդ չմեռնի, չթաղվի, չերթա են դիու
աշխարք, կընա՞ երթա դրախտ»:

— Ախըր եկեր ենք կանի դրախտի դուռ, թող
մտնանք ներս, խանե զգրախտի երեսը տեսնանք:

«Ձե, անկարելի յե, չեղնի որ չեղնի եդ ըան»:

— Դո՛ւ վնրն իս, զքու անուն լե ըսես հիմանամ:

«Յես Քրիստոսն իմ»:

— Հո՛յ աստված զքու տուն լե ավերես, որ դու շատ
աղեկ մարդմ՝ եղնիր՝ զքզի լե չընըրունի, չընչարչրի:
Դարձի, կնիկ, դարձի երթանք, աստված քարուքանդ
ու բրիչակ ենե հըմալ դրախտն, որ եդա խղար դավա-
ճի չեղնի մարդու:

Տեր Սլիկ կտանե զուը կնիկ ու ճիժ՝ փոռ ու փոշ-
ման կը դառնա յետ:

Բլխ., էջ 106—108 (Բլխ.)

ՊԱՌԱՎ ԴԱՍ ԿԸ ՏԱ ՏԵՐՏՐՈՋ

Որըմ՝ տոն որ կըլնի. ժողովուրթ շատ կը ԵՎԻ
մըչ ժամտան: Ժամ ինչ կես կ'ըլնի, գերք կը կարտան,
տերտեր քարոզըմ կը տա:

Կասա՝ «Ուսնյալ ժողովուրթ, պարի ուղեք ձե չար
ուզողներուն. կասա՝ քու տրկըցին ուզի պարի, վոր աստ-
ված տա քե պարի: Կընքտեր, անըսգամ մ'եղնեք, իրարու
միս մը՝ ծամեք. ինչ ճաշ վոնի կեփեք, ձե մեռլի բաժին
խանեք: Աղքըտասեր ելեք, աղքըտին ողորմութեն
երեք: Խեր մեռել մը քանչեք, վոր չերթաք տըժողք:
Տղան կընքտեր, շատ անամոթ եք ելի, վաղ ձե առջև
մեռնել կա, կը մեռնեք, ձեր խոգին եցկեք ձեր միտ:
Գողութեն մե՛նեք, ոռչնածներ»:

Տերտեր ինչ քարոզ կը տա, կ'իբրիչկա մըչ ժողովրթին,
կըլնի պառավ ըմ հն ուը ծեռ կը տանի թըլա տերտեր, կը
տանի ուը ականջ, կը տանի ուը պերան հն ետապես կենա:

Տերտեր ժամ կասա, ժամ կ'ըլնի: Պառավ կը դա
աչ կտանի:

Տերտեր կասա.—Ո՛րչնած մամիկ, են ինչ թիզ եր,
տու մըչ ժամտան կը չափեր:

Կասա.—Տերտեր, գիտե՞ս յես ընչի թիզ կը չափեր.
յես կը չափեր քու պերնից չուը քու ականջ՝ մեկ թիզ
ա, քու մոտեն չուը կը գեր խասներ իմ մոտ՝ կըլներ
ութ թիզ, ենի հե՞ր քու քարոզ քու ականջ չը լըսի, իմ
ականջ ութ թիզ գատնուց տը լսի:

Ա.Բ., № 581 (Ռշա.)

ԼԵԶՎԻՍ ՏՐԿԻ ՔԱՐ ԽԱՆԵՄ...

Վարտապարտի փոքրավոր շատ քուֆուր կաներ:
Վարտապետ ինոր կասի.

— Լեզվիտ տակ քարըմ տի, վոր միտտ ինի, քուֆուր
անես:

Տղեն ըսկուն ել կանի: Մե ժամանակըմ կընցնի վերեն:
Որք՝ սիջիմի պես անձրե կ'ուզեր: Վարտապետն
ուր փոքրավոր գեղի մեջեն կընցնին: Կընգա մեկն կել-
նի դուռ կ'ասի.

— Հայր սուրփ, քիչըմ կայնի ետա տեն, չուժ
յես գամ:

Վարտապետ ուր փոքրավոր կիտեն թե՛ ուրենց
ներս պիտի կանչի, կնաց ներս պատրաստութեն տխ-
նա, վոր գա կանչի: Կայներ ին անձըրվու տակ՝ կաչ-
կին: Կնիկ, քիչըմ յետ, տառնա կուգա կ'ասի.

— Կնացեք, հայր սուրփ:

— Ոխնած, մե ինչի՞ կայնըցուցիր ես անձըրվու
տակ, ես կանդար գախ:

— Հայր սուրփ, խավա թուխս տրեցի, քե կայնը-
ցուցի, ծվեր շարեցի խավու տակ, վոր քո գլխու կըն-
գուխի պես՝ ճետեր պուպուշով ելնեն:

Վարտապետ ել ի՞նչ ասի...

Փոքրավոր կ'ասի.

— Հայր սուրփ, լեզվիտ տըկի քար խանեմ:

— Խան, վորտի, խան, ժամանակն ի...

ՍՇ., էջ 68 (Վն.)

ՏԵՐՏՐՈՉ ՄՈՒՐՈՒՍ

Տերտեր կը մեռնի: Քանիմ՝ որ յետ, գեղակիյտեր
ուրենց մեջ խոսքի կը պովեն՝ թե մեր տերտրոչ մու-
րուս կե՞ր, թե չը կեր: Մեյ քանիյ կասեն՝ կեր, մեյ
քանին՝ թե չը կեր: Կերթան մո տիրուխնին:

— Տիրուխնի, տերտրոչ մուրուս կե՞ր, թե՛ չը կեր:

— Պամ՝ կեր:

Կերթեր կուկեր,

Նամ-նամ կ'աներ,

Ել չեմ կխտե՛

Կե՞ր, թե չը կեր:

ՍՇ., էջ 38 (Վն.)

ԻՇՈՒՆՑՏՈՒՐ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂ

Իշունցտուր խոստովանողըմ կընաց մո տերտեր,
ուր մեղքն խոստովանավ, ասաց թե՛

— Տերտեր, իշունց կուտամ:

Տերտերն ասաց.

— Ետա չեղավ, յես քե չեմ կանա թողութեն տա,
քանի վոր շատ իշունց կուտաս:

Համա, խոստովանող մարթն խասավ, տերտրոջ ծեռ
պունեց ուր ատըմներով, քիչըմ ճխթեց:

Տերտերն ասաց.

— Յն, տու ծռար, ախպեր:

Մարթն պան չասաց, մենայ թե՛ ատամ քիչմ՝
ավելի ճխթեց:

Տերտերն ասաց.

— Ծն, ոխնած, թն պաց, ծն անիծած, թն պաց:

Իսկի մարթ են տեղրահ չեխե, մենակ թե՛ ատամ
քիչ-քիչ կը ճխթի:

Տերտերն ասաց.

— Ծն, քո խերն անիծեմ, քո մերն անիծեմ, ծն...

Համա, մարթն ծեռն իթող պաց, ասաց.

— Տերտեր, ընչե՞ իշունց տվիր:

Ասաց.

— Ձե խասուցիր չուժ բողազս, ե...

Մարթն ասաց.

— Ձե վոր իմն ել կը խասուցեն չուժ են տեղ,
նոր իշունց կուտամ:

Տերտերն ասաց.

— Ելի կընա, ոխնած, ասաված թողություն շնոր-
հեցե:

ՍՇ. (Վն.)

ԳԵԼ ՈՒ ԱՂՎԵՍ

Գեղն ու աղվես աղբեր կեղնին: Են մեկ որ աղվես գիրուն կըսա.

— Գեղ աղբեր, հարի յե՞ր իդմա շվար-շվար ուր-տինք. չե՞ մարդիկ վանք շիքած ին. հոնի նստած ան-դատել կուտին, կը խմին, մեր ինչն ա պակաս, մենք լե շիքինք՝ իմալ վարդապետներ:

— Շատ աղեկ կըսիս, ըսեց գեղ, շիքինք ու շիքինք: Աղվես առավ զգեղ, մտան քարիմ՝ տակ ու փորեցին, քարի տակ քոնդեցին. աղվես իշեց, տեսավ քար պատելու վրա ա.

— Գեղ աղբեր, ըսեց, դու փորա, յես նեղեցուկ իմ, փշուժ՝ ըսնաթիմ. ելման գիզամ, փորինք:

Գեղն եր, վանք պտի շիքեր. դըլըպավ փորել. վռազ-վռազ փորելու հետն եր. մեկ լե տեսնես մեծ պալ մի պատավ վրեն:

Գիլու գըլթ մնաց պալի տակ, հետեն ընկե դուս, ուռե, փուք կիտա դուս, ըսեց ուրին ուրին. «Վանք շիքողի հալը տես, հոգին զորվի կիտա դուս»:

ԺԱ., Էջ 32—33 (Ալլ.)

* * *

Կին մը կոչելով տուն յերեցն՝ կը գանգատի տան կատվեն, թե՛ այս ինչ պղնձե ամանեն ջուր լակեր ե, կը խնդրե որհնել պղծյալ անոթն: Ըստ խնդրանացն՝ տեր-պապան կ'որհնե պնակն և կը մեկնի: Քանի որ հետո դարձյալ կը հրավիրե և նույն անոթն կամ ուրիշ կաթսա մի որհնել կուտա: Յերբ տեր-պապան յերրորդ անգամ կը կոչվի՝ կըսե.

— Փոխանակ կատվին լակած անոթներն հետզհե-տե որհնելու, լավագույն ե մի անգամ և եթ կատվին բերանը որհնել, վոր լակածն պիղծ չհամարվի:

ՀԱ., Էջ 203 (Ալլն.)

ՄՊԻՏԱԿ ԵՐԵԱԸ

Մեկ տիրացու սաղմոս եր կարթում իրենց տան մեջը: Մե քանի ջահել տղեք միտք են անում իրանց մեջ մե ոյին բերել ըտրա գլուխ: Գալիս են իրիկուն ըտրանց տաշիքը, երթըսի վրեն՝ տեսնում են կարթում ա սաղմոսը: Ձեն են տալիս տղեքը երթըսի վրայից:

— Ո՞վ մարթ, ասում են, հերիք ե ֆուս ես դառը աշխարք, աստված քու ձեն լսեց, մեղ դրկեց քեզ տանենք յերկինք:

— Սպասեք... տեր, դուք ովքեր եք...

— Մենք Գաբրել հրեշտակներ ենք, շուտ վերջացու քու ուսմունքը, վոր քեզ վեր քաշենք:

Յերբ վոր ուսմունքը վերջացրեց, պարանը կախին երթըսից, տիրացուն կապեց մեջքից:

— Պատրաստ եմ, տեր, ասաց, քաշեք:

Տղեքը քաշեցին մինչև գլուխը երթըսից դուրս հանին, մե մեծ կճուճ մաճնաթան շրջեցին գլխին ու պարանը թորգեցին... Տիրացուն ընկավ թոնիր, ուշիկը գնաց: Յերբ ուշին եկավ, դուրս ելավ թոնրից, ասաց:

— Մեղա՞ քեզ տեր, ինչքան մեղավոր ի, վոր պարան կտրվավ...

Տիրացուն իրեն նայելով տեսավ, վոր վոտից գլուխ սխալտակ, մաճուն չորացե վրեն, ասաց:

— Փառք քեզ տեր աստված, ասավ, ելի վոչինչ՝ սպիտակ երես դուս եկանք:

ՊԱՍԱԿԵՐ ՎԵՂԱՆՑԻՔ ՅԵՎ ՎԱՐԴԱՊԵՏԸ

Վեղան գյուղը հասարակությունով մեծ պասը չեք պահում: Յեկող քարոզիչների քարոզն անողուտ եր անցել: Թարվեղից մի վարդապետ իրա տիրացուի հետ գալիս ե քարոզելու, այն պայմանով, վոր հաջողելուց հետո առաջնորդը նրան մի վանքի վանահայր նշանակի: Հասնելով գյուղը, իջնում ե յերեցփոխի տանը: Յեկեղեցու տախտակը թակում են. հավաքվում ե հասարակությունը: Քարոզիչն իրա բոլոր ճարտարությունը բանեցնելուց հետո, հասարակությունից մի ծերունի առաջ գալով, ասում ե.

— Ա՛յ, ըրչվորդ (հաջորդ), դե մեր ջահելների միտքն այն եր, վոր միանգամայն պասմե ոստ անի. իսկ քու տեղը սարի չափ ծանր ե, և յես նրանց պատասխանը կը տամ, ասա խնդրեմ՝ քանի՞ որ պիտի պահել պասը:

— Որհնյալ լինիս, ծերունի, հայտնի բան ե, վոր 50 որ,—պատասխանել եր վարդապետը:

— Հապա այն դիմացի գյուղը քանի որ պիտի պահի, հարցրել եր ծերունին, ձեռքը մեկնելով դեպի դիմացի գյուղը:

— Հայտնի բան ե, վոր 50 որ:

— Յերեխան յես հաշվել մեզ, ի՞նչ ե, ասել եր ծերունին, այն գյուղը 50 տնավոր ե—50 որ պաս պա-

հի, իսկ մենք 25 տնավոր, մենք ել՝ 50 որ: Այդպես
չի կարելի: Յեթե տան վրա կբաժանես, մենք ել կպա-
հինք, իսկ յեթե վոչ, այդ դու, այն ել ճանապարհորդ,
ինչպես վոր յեկել ես, այնպես ել գնա...

ՃԺ. (Վրն.)

ԾԱՂԻՎԱԾ ՎԱՐԴԱՊԵՏԸ

Յերեկոյան հավաքվել եյին միքանի մարդիկ և
վարդապետի ու սրա սարկավազի հետ նստոտել որ-
թոջաղի շուրջը և զրույց սկսել: Վարդապետի աչքը
ընկնելով պատից կախված վայրի խողի կաշվին, հարց-
րել եր.

— Միթե այստեղ վայրի խող պահում են:

— Ի՞նչպես չե, պատասխանել եր մեկը:

— Խնդրեմ պատմել՝ թե ինչպես են վորսում, վո-
րովհետև շատ հետաքրքրական ե:

— Արն, Պետի, դու վորսկան ես, դու պատմիր,
ասել եյին այս ու այն՝ Պետուն:

— Ա՛յ ըրջվորդ, սկսել եր Պետին, դնենք թե դու
շունն ես, իսկ յես վորսկանը: Տասն որով առաջ քեզ
յալ եմ տալիս, ուտում ես, վիզդ այնքան հաստում ե,
վոր կացնով չի կտրվի: Քեզ առնում եմ, գնում շամբի
մոտ: Յես «Հը՛ռ-հը՛ռ» կանեմ, իսկ դու կը հոտոտես:
Յերբ խողին տեսնեմ, քեզ «քուշ» կը տամ. կը գնաս
և խողի հետեից կը բռնես: Յես կը հասնեմ քեզ ոգ-
նության, խանչալս կը խրեմ խողի սիրտը, կսպանեմ:
Հետո թափանը, աղիքներն ու իթ յեմազը քեզ կը
տամ, կ'ուտես, շրթունքներդ կը լպստոտես, պոչդ կախ
արած կը գնաս և քարի վրա կը պըպըզես, սպասելով
ինձ: Հենց վոր տեսար թե՛ ավարտում եմ, դու վազե-
վազ կը համես մեր տուն, հանաքվարի կը հաջես մե-

բոնց վրա, մերոնք կիմանան, վոր ապրուստ եմ բե-
րում: Կը բերեմ, միսը բաժին-բաժին կանեմ, խողը
կախ կտանք արխի համար, իսկ մերոնք քեզ քյուլթ
կը տան, կուտես և կը գնաս դռանը կը թաղնես, մին-
չև նորից վորսի գընալը կսպասես...

— Ա՛յ վորդիք, այդ ի՞նչ ավանակ մարդիկ եք
յեղել, ասել եր վարդապետը:

— Արան, ավանակ ի՞նչ ասել ե, կամաց հարցրել
եր մեկը սարկավագից:

— Ղոչադ մարդին ավանակ կասես, պատասխա-
նել եր սարկավագը:

— Մենք ի՞նչ ավանակ ենք վոր, պատասխանել
եր սարկավագին հարցնողը, ավանակը մեր ըրջվորդն ա:

ՃԺ. (Վրն.)

ԿԱՍԵՍ-ԿԱՍԵՍ, ՉԵՍ ԻԳԱ

Կ'ենի-չենի, մե խատ գեղայնու տերտեր: Եսս
տերտեր ուր աչք կը թալի Զըլֆո անլոր կնգամ'
վերեն:

Որըմ Զըլֆոն կը դարտրվի կ'երթա ժամ: Տեր-
տերն ել պյուռվառ թալելու գյախ, վոր Զըլֆոյի մոտ
կը խասնի, խոնարհութեն կանի Զըլֆոյին, պյուռվառ
կը թալի, կասի.

— Զըլֆո, հսոր կիշեր քե խոնր իմ,
Եսոր կիշեր քե խոնր իմ:

Զըլֆոն ել խաչ կը խանի իրես, կ'ասի.

— Կ'ասես, կ'ասես, չես իգա,
Կ'ասես, կ'ասես, չես իգա.
Կակուղ շիւր փոխի իմ,
Տախտն ավիլեր, խորտիւր իմ,
Իրիկս կարիւր ճամբիւր իմ,
Ձուխտ-Չուխտ խավեր տապկիւր իմ,
Լոշն ու գադեն թիւիւր իմ.
Կ'ասես, կ'ասես, չես ի գա:

Տերտեր պյուռվառմ' ել կը թալի, կ'ասի.

— Որհնյալ լինիս առաջի անմահ գառին աստուծո՞ւ
Վոր ժամ կ'արցկվի, կը պոծնի, տերտերն ու Զըլ-
ֆոն մեյմեկու աչքով-ունքով կ'անին. վոր կ'երթան,

համա, գեղակիցիտեր թահմին կ'անին (զաթի առաճն
եւ կիտին յամ), կը խասնին երկսին ել՝ հա տնւր, վոր
կուտաս, գը՛մփա-գը՛րմփ, խորոտ ըմ կը նղրեն, կ'ասեն.
— Ի՞նչիս եր, անհւր եր սերն ու կարաք, տապ-
կած խավեր. կնացեք, հա դե, կնացեք-կերեք:

Ա.Բ., № 89 (Վն.)

ՏԵՐՏԸՐՈՉ ԱՂԶԻԿ

Տերտըրոչ կնիկ կը մեռնի: Տերտեր կառնի կըն-
գան սուրեր, կը տանի քաղաք հըմեն կը Ֆըռացուցի,
կասի.

— Ես սուրեր վիբ վոտնով ելնի, յես են կառնիմ:
Իսկի մարթու վոտնով չեղնե: Կառնի իրիկուն փյոր-
փյորման կուգա տուն:

Քանիմ՞ որ կընցընի, մեկ որ աղչիկ վոտ կը մը-
տուցի ետա սուրի մեչ: Տերտըրոչ ախչըկա վոտի վե-
րեն կեղնի: Կը տիանա սուրն մեկ աղչըկա վոտնով, կասի.

— Ահա, յես պիտի քե առնիմ, աղչիկ:

Աղչիկ կասի.

— Յն, ըտըսնա պան չեղնե:

Տերտեր կասի.

— Ելնի, չեղնի, սուլ քո վոտնովն ելավ, քե կառ-
նիմ:

Աղչիկն ել ճարահատ կասի.

— Աղեկ, վոր տու կուգես, յես ել քե կառնիմ:
Խեր կերթա տուս, աղչիկ կը նստի, կուլա, կը
մըռմոռ, աստծուն կաղաչի, կի՛նի պերայնսըվեր, կը քնի:
Երազի մեչ կուգան ինոր կասին.

— Առ քե խամար տասն ավուր խաց-ճյուր, մըտի
ճրախկալի մեչ—քո խոր ծեռնեն կը փռթընես:

Աղչիկ քընուց կակիսի, կառնի ութ-տաս ավուր
խաց-ճյուր, կեղնի կը մտնի ճրախկըլի մեչ:

Իրիկուն խեր կուգա տուն, կը տիսնա աղչիկ չըկա:
Դյո՞ր կը փառի, չըկանա կընդընե: Կը միամտվի: Կը
մնա մեկ որ, բերդան կընի միտ, թե՛ ուրենց խին
ճրախկալըմ կա, կասի.

— Առնեմ, տանեմ եսա ճրախկալ ծախեմ:

Թաքավրու լաճ են դեխեն կուգա, կասի.

— Հաքի իմ ողի ճրաք քիչ ի, ետա մեյն ել առ-
նիմ տանիմ: Կառնի, վոր տանի տնի ուր ողի մեչ:

Են մեկել առատուն, աղչին կերակուլ կը տանի
Թաքավրու լաճուն: Աղչիկ կերիշկա ըսդեխ, ենդեխ,
տեսավ՝ վոր մարթ չէա, կենի տյուա են կերակուլներ
հըմեն կուտի, ելըմ կը փախնի, կ'երթա կը մոնի մեչ
ճրախկըլին:

Թաքավրու լաճ կուգա, կը տիսնա, վոր ուր կեր
կերեր են, ծեն չի խանե:

Երկոր, իրեք որ ըսկընա կը տիսնա, կասի.

— Յա, ըսիլ ե, յես աղչու լախ կեր ուտողն եմ,
մեյ կտոր շուռվա կը պիրի դնի իմ առաճ:

Կենի ջնող-ջնող կերթա դեխ աղչին, կասի.

— Ընչի՞ ըսկընա կանես, կերեր կուտես, լակեր
կը պերես դիկ:
Կասի.

— Թաքավրու լաճ, յես կերակուլներ կը պիրեմ
կը դնեմ քո ողի մեչ, կը թողնեմ կուգամ, վոր ըս-
կուն ի, ուտող քո ողի մեչեն ի: Դախտիկ տեղըմ
պախկըլի, խենք վո՞վ ի կուգա քո կերեր կուտի:

Թաքավրու լաճ են մեկել որ կը մոնի թախտի
իտե: Աղչին կերեր կը պիրի կը դնի ողեն, կը թող-
նի կերթա:

Թաքավրու լաճ կը տիսնա մեյ խա խուրնի-խրե-

ղեն աղչիյմ ճրախկըլեց կենի, կուգա կընտար վեր սեղ-
նին: Շոտ ըմ կը խասնի աղչըկան կը պըռնի: Կուրախ-
նան վեր մեյմըկու, մեյտեղ կը նստեն, խաց, կերա-
կուլ կուտեն:

Սաց կուտեն, կը պոճընեն, կառնի կերթա մոտ
ուր խեր: Ուր խոր կը պատմի ուր գլխու գացած, կ'ասի.

— Եսա աղչիկ պիտի փսակես վեր դի:

— Շատ աղեկ, կասի:

Սարսնիսի թաղարուք կանեն: Լաճ կը փսակեն:

Տարիմ, երկու կընցընի վերեն, լաճ տըղեմ կենի
ինոնց:

Տերտերն ել սալախով, սուլուխով կը խսակնա թե
աղչիյն ելե մտե ճրախկալ, կընացե թաքավրու տուն,
ելե խարս:

Մեկ որ տերտեր կերթա թաքավրու տուն, մըսա-
Ֆըր կենի, կիշեր գախտիկ կերթա թաքավրու լաճու
ողեն, ուր աղչըկա ջորեն չախուն կը խանի, աղչըկա
տղեն սուրուրոցի մեչ կը մորթի: Կը տառնա արընթը-
թախ չախուն կը թալի աղչըկա ջյոր, կը թոնի կերթա:

Առատուն կենեն տիսնան տղեն չի ակխե: Մեր
կերթա տղի երես կը պանա, կը տիսնա, վոր տղեն մոր-
թուկ, գո ուրուրոցի մեչ:

Կենի, կը վագի մո թաքավրու, ջուաբ կը տանի:
Թաքավրուն ի, կենի դալալ կուտա կանչել, վոր վո՞վ գա,
ասի թե՛ ուր թոռն ըսպանողը վո՞վ ի, ինոր խարիբ
վոսկի փաբա կը խոստա:

Տերտեր կուգա, կասի.

— Թաքավրու ապրած, վիբ ջոր արնոտ չախու
կա, գո են ի մորթի:

Հըմենի ջյոր կաչկեն, կը տիսնան իսկի մարթում՝
ջեոր արնոտ չախու չըկա:

Տերտեր կասի.

— Եսա հըմենի ջյոբ աչկեցիբ, դե մե խատ ել քո խարսի ջյոբ աչկի:

Թաքավոր կաչկի խարսի ջյոբ, կը տիսնա արնոտ չախուն գո խարսի ջյոբ:

Կը թքի, կը մրի խարսին, լաճու խետ մեյտեղ տըղեն կուտան մոր գիրկ, տընեն կը մըլեն տուս խարսին:

Խարս տըղեն կառնի, կերթա մեյ խատ ավեր քյուկի մեչ կը նստի:

Իրեք որ կիշեր ցերեկ կուլա, տղի մեչ խողի կուգա, վիդ կը կպնի ուր տեղ:

Ժամանակըմ կընցընի վեր խոր, մեկ որ թաքավորու լաճու ավլիք սարից կուգան, շատ անոթի կեղնեն, կասեն.

— Եսա լապըղտըակ վիթտեղ իփենք, ուտենք, չում երթանք խասնինք տուն:

Կը տիսնան գատու պըլըստիկ լյուսըմ կերևա: Կաստ կանեն են լյուսուն կուգան: Կուգան կը մտնեն ներս, կը տիսնան մեյ խա ջահեղ-ջիվան կընիյմ չորս տարեկան լաճ տըղեմ առաճ:

— Մորքուր, կասեն, կրակ ունես, մեյ խատ եսա միսն իփենք ուտենք:

— Խն, կասի, տրեք ենա բուխուրիկի մեչ իփեք: Կը տնեն վեր կրակին կիփեն: Ինչըխ կանեն, կնիյ չերթա խետկեր ուտե: Մեկյան կը կիսեն, կուտան տղին:

Կեղնեն կստեղեն, կը թողնեն կերթան, կը խասնեն թաքավորու լաճու մոտ, կասեն.

— Շահգաղա, ֆըլան տեղ ըսնա կնիկըմ տեսանք, շատ խորոտ եր, քո վայել կնիկըմ եր, կընա առ:

Կասի. — Երթանք մեյ խա տիսնանք, խեմ:

Կեղնեն մեյտեղ կերթան կնգան քյուլիկ:

Կնիկ կիմնա թե պիտի են որ ուր իրիկ գա են տեղ, ուր տղին կասի.

— Բալամ, ետոր մեր տուն խուր կուգա, վոր կուգան կը նստեն, տու հա ասա, մարե, ասա:

Թաքավորու լաճ ինան ավլիք կուգան կնգան տուն մըսաֆըր կեղնեն:

Խետ վոր կը մտնեն ներս՝ կը նստեն, տղեն կերթա կը նստի թաքավորու լաճու գոք, հա կասի.

— Մարե, ասա:

Շատ ըսկուն կասի, են ել կասի.

— Զանըմ եսա տըղեն ինչի հա կասի՝ մարե, ասա, մարե, ասա: Ասա հեմ ինչ ի կասես:

Մերն կը բաշլայի ուր խեքաթն ասել:

Թաքավորու լաճն ահանջ կանի, կը տիսնա, վոր եսա ուր կնիյն ի, տղեն ել ուր տղեն:

Կասի՝ չեղնի թե եսա զի չի ճանչընա:

Շոտըմ ուր կը խանի երևուս:

Կուրախնա վեր կընգան: Կառնի խե տղին, կերթա ուր տուն, կը ճամխի տերտեր կը պիրի:

Կը թալի վառվան կրակի մեջ, կիրիցի, կառնի ուր կնիկ տըղեն, կը նստի:

369. (վն.)

ՎԱՐԴԱՊԵՏՆ ՈՒ ՄՈՆԹԸ

Վանքի նվիրակն ու մոնթը գեղրան կը զվոնեն, մատաղ ու պտղի կը ժողվեն: Կերթան գեղ մե, վարդապետ խոնախ կեղնի ուր սիրողին: Որոք որ ճամբա որ գեղնեն, սիրող խուրջի մե լիք գաթա կը դնե հետ վարդապետին: Մոնթ զգաթեք կը կապե ուր ձիու թարքին, կերթան: Մոնթ գուզե կտոր մե գաթա ուտե. ետ ապով կը մնա յետ. վարդապետ կը կուահե: Մոնթն որ գաթից կտոր մե կը դնե բերան, վարդապետ կը բոռա.

— Տիրացու, վերին գեղ վանքին քանի՞ մատաղ խոստ եկան:

Տիրացուն զգաթեն բերնեն կը հանե.

— Միտքս չե, հայր սուրբ, մոռցեր իմ, կասե:

Փշում լե կերթան: Մոնթ որ գաթից բրդուճ մը կը դնե բերան՝ վարդապետ կը բոռա.

— Տիրացու:

— Համե, հայր սուրբ:

— Ներքին գեղ քանի կոտ ցորեն խոստ եկան:

— Չը՛մ գինա, մտահան երեք իմ, հայր սուրբ:

Գու կեցի, կասե մոնթ, վարդապետ, քու պընչ-նեբուց կը բերիմ...

Ճաստքսան որ զըվոնելուց յետո, մոնթն ու վարդապետ կիգան գիջնան սիրողի տուն: Գիշեր որ կեղնի, վարդապետ կընկնա վըր չոքերուն — ափշալափի կերթա սիրողի հետ. տիրացուն կը բոռա.

— Հայր սուրբ, գինամս, նոր միտքս ի հընկավ. վերին գեղ քսան մատաղ խոստ եկան: Վարդապետ կը փախնի մտնա ուր տեղ, զ՝որդան կը քաշե վըր գլխուն...

Գիչ յետե վարդապետն ելման կերթա: Մոնթ կը բոռա.

— Հայր սուրբ, գինամս, ներքին գեղ 50 կոտ ցորեն պտղի պտի տան: Վարդապետ ելման կը փախնի, մտնա ջլտակ... Հարամ-չարամ կեղնի վրեն:

Մոնթ կասե մըջ ուր մտքին. «Հը՛, հմլա պընչ-նեբուցդ ի կը բերիմ. չթողի՛ր գաթա ուտենք»:

ՍՄ., էջ 160—161 (Բլե.)

ՔԵՀԱՆ ՈՒ ԻՐԻՑԿԻՆԸ

Երզրուծի քովի Գաղտարիչ գյուղին տերտերը հովվեր կը Բաղտարիչ գեղին ժողովրդյան: Բաղտարիչ գեղի քեհան սիրեր կը իրիցկինկանը: Եղավ որ քեհին կնիկը մեռավ, կնիկը մեռավ, ատիկ վախտըմ բաքլայեց, որ տերտերն մեռնի՝ ինքը իրիցկինկանը առնե: Տեսավ, որ տերտերը սե ձուլթ ե կուլ ավե, մե որըմ ըսաց իրիցկինկանը:

— Տերտերը չմեռավ, որ մենք իրար առնեյինք: Իրիցկինն ա թե՛ դարդ մի ենե, ա սրերս սուտ հիվանդ գըլլիմ, տերտերին կըսիմ կը թը՝ թակար մեռա, մե սնտուկիմ՝ շինել սու, ինծի անոր մեջը դի, թաղե, վրաս ա քիչ հող լըլել սու, որ լալու գալածդ վախըթը արտասուռնքա ինծի համին սիրտս հովցնեն: Թաղմանս դուն կուգաս տեսնիս կը թը ուր թաղեն կը, յետե գիշերը կուգաս ինծի հանես տանիս կը, իրար հեա կապըինք:

Քեհան խնտու գըլլի. իրիցկինը կերթա՝ տուն, պառկի տքա կը. «Վայ կողքս, վայ գլուխս, մեռա»: Տերտերն որ ժամեն կուգա տուն, իրիցկինը սուտ մարել կենե, թլպիչ գըլլի վար: Տերտերը ուշքի կը բերե, տեղու մեջ նստեցնե կը: Կնիկը աչքերը քիչմ՝ բանա կը, կըսե.

— Գիտեմ պիտի մեռնիմ, մե սնտուկիմ՝ շինել կուտաս, ինծի մեջը դնես, թաղես կը. վրաս ա քիչ հող

լըլել կուտաս, որ վրաս լալու եկած վախըթա արցունքը ինծի համի, սիրտս հովացնի: Տերտերը գուլա կը: Իրիցկինը ազըմ տքա, մեմա հողին ավանդե կը: Տերտերը սնտուկիմ՝ շինել կուտա, իրիցկինկանը դնե կը մեջը, տանին թաղեն կը: Քեհան կուգա մեռելուեն, հետները կերթա գերեզմները, տեսնի կը ուրտեղ թաղեցին, գիշերը կերթա հանե, տանի կը: Քանիմ՝ որ կանցնի, քեհան կուգա տերտերին կըսե թե՛ մե կնկանմ վրա սեր եմ՝ ցըլե՛ ինծի պսակե: Տերտերը կըսե՛ լավ գըլլի: Քեհան իրիցկինկանը հեա կուգան կը: Տերտերը անոնց պսակե կը, հըմը հեչ չի իմանա, քանի որ հարսին երեսը ծածկած ե. ինչդ ա իմանա, որ հարսը իրիցկինն եր:

Քանիմ՝ տարի կանցնի, իրիցկինը կուգա ճաշակվի կը. առ վախըթը տերտերը կըսե կը թը՝ որհնյալ ժողովուրդը, կեցեք՝ ասոր մե ավետարան մա կա: Կառնե ավետարանը, կարգա կը, քեհան ու իրիցկինն ա դեմը կայնած են:

— Ժամանակոց մե քահանամ՝ կար, ատոր կինը հիվանդացավ, կտակեց, որ թակար ինքը մեռնի, մե սնտուկիմ՝ շինել տան, իրեն մեջը դնեն ու թաղեն. վըրան ա քիչմ՝ հող լըլեն, որ տերտերը վրան լալու վախըթը արցունքը իրեն համի, սիրտը հովցընե: Ատիկ մեռավ ի Գաղտարիչ, հարյավ ի Բաղտարիչ:

ՃԺ., № 45 (Կրն.)

ՊԱՐՆԻԳԵՂՑԻ ՄՈՍՈՅԻ ՀԱՐՍՆԻՔԸ

Պարնիգեղցի Մոսոն, աստված ողորմի հոգուն, լավ չաղըջի յեր: Գեղնա որմ՝ իրան չաղու թախումով կերտա Փամբկու թարաֆը հարսնիք չալելու:

Գեղանը կը պըտըտի, ուրան հմար չաղի կենե, հարսնիք գը չալե, գործն որ գը պըրծընե՝ գեղնա հըն- գերդանց հեա, որ գա տուն: Գարնան գեմ կեղնի, անձ- բե, չամուռ. կերտան Փամբկու Պարնի գեղ, տեղմ՝ գըղ- նան քնին, որ լուսուն թեղ հընգնան ուրանց ճամ- պեն, երտան գեղ: Դե եղ Պարնի գեղն ել, գինաք ելի, քար ու կոարաշտի գեղ ե, հայ քրիստոնի ֆուռտ չի գա, հարֆնեըն հուրման որ դուշ կեղնին կերտան, ներս չըն առնի: Հարֆընեըն իլլաջն որ գը կըռի, կըսին.

— Ախպեր, արեք երտանք մարակմ՝ բանմ՝ գըղ- նանք, գիշերը սըթըրվորինք, լուսուն կերտանք:

Կերտան, խարաբա մարակմ՝ կեղնի, կիսեն հեղ ծասկուկ, մեչն ել դարման. գեղնան դարմնի վրեն ու- րանց գը նստին: Դը նստին, մեկ ել գը տեսնան որ՝ ա- հան, տերտերմ՝ ու հարսմ՝ ներս եգան: Դու մըսի, սի- րողուտենի համար ե եգած:

Դը նստին՝ մեյվա-բան կուտեն, տերտերն կըսե.

— Հարս, դու ինձի ուրդեղ իս հաֆլի:

Հարսը կըսե թե՝

— Չատկին, որ ժամի բեմը կայնուգ եր, կըսե՞ր՝ «Առեք կերեք», հոն հաֆլա:

Ես հաղ հարսն ել տերտերին գը հարցու թե՝

— Դու ինձի ուրդեղ իս հաֆլի:

Տերտերը կըսե թե՝

— Չատկի կանանչ-կարմիր կիրագին, որ կալերը պար գը խաղեր, թևերդ տնգեր եր ու գը շորորեր, հոն սիրդս դաղիր:

Տերտերը կըսե՝

— Չանըմ, արի հիրար հեա փշուր խաղանք, հետև մեր գուռը տեսնանք:

— Հն, կըսե հարսն ու գը վերու տերտերի թևը:

Եդոնք հմալ ուրանց գը խաղան ու եղ չաղջեք Ֆիծղալուց գը թուխան: Եղ Մոսոն գողգուց հըն- գերդանցը կըսե՝

— Տղեք, ըամե չեղնի, — գինաս եղ անիծուկը շատ բամպառակ մարդ եր, հն, կըսե, արեք եղոնց հարսնիքը ծաղկցունք:

Եղիկ որ ըղման կըսե, ախպորս որ ըսիմ, հըմը գը վերուն դավուլ-գուռնեն ու գը չալեն: Հմոր դաուլ- գուռնի ձենը գեղնա, հարսն ու տերտերը կառնին ու- րանց փասա-փուռնեն ու գը փախնին: Սաբախտան գել- նան, Մոսոն կըսե.

— Տղեք, յես բղի երտամ եղ անիծուկ տերտերից հարսնիքի հախն հուղիմ:

Հընգերդանը կըսին.

— Տն, ախպեր, ինչ դավի ունիս, մենք դարդ ու ցավի տեր ինք, արի մեր տներն երտանք:

Մոսոն կըսե.

— Չե, որ չե: Ու կերտա դիբա ժամի դուռը, գը տեսնա, որ տերտերը վուզ-վուզ ժամի դուռը գը բա- նա, գը մոտենա, կըսե՝

— «Որջնա ի տեր»:

Տերտերը կըսե.

— Աստված որչնե, ի՞նչ կա, որչնած:

կըսե.

— Տերտեր ջան, են քանի գոռը չըս իդմ:

— Ի՞նչ գոռը, որչնած:

— Դե՛, տերտեր ջան, գիշերը խարաբա մարկի մեջ քու հարսնիքը չերի՞նք:

Տերտերի լիզուն կապ գընգընա, գը հասկընա ելի, կըսե՝

— Որչնած, աո ես քզի, հըմը մարդու բան չըսես, ու հինգ մանեթ գը դնե բուռը: Մոսոն ել, եդ անի-ծուկը, տերտերի յախեցեն պոկ չի գա, կըսե.

— Տերտեր ջան, դը են հարսի տունն ել խըպտուր:

Խեղճ տերտերը ճարն որ գը կըգուի, կըսե.

— Ե՛յ, են չարգըխով տունն ե:

Կերտա գը տեսնա, որ հարսն ել վոազ-վոազ դուներ կավլե, կըսե.

— Հարա ջան, են քանիմ՝ կապեկը տաս՝ երտանք, ճամպուց յեա հընգանք:

Հարսը կըսե.

— Ի՞նչ քանիմ՝ կապեկ:

Մոսոն կըսե.

— Բնւրիկ, ախըր քու ու տերտերի հարսնիքը մենք չալեցինք գիշերը:

Հարսը գուն գիտա, գուն կաունե, գը տեսնա, որ ես մարդը իրանից վազ չի գա, ճագդինը գը կըտուե, ոսկիմ՝ կիտա, տննն ել դոջա բոխճեմ՝ հաց կը փատտե, գիտա ու կըսե.

— Ախպեր ջան, վնւտա պագիմ, մարդու բան չըսես, քու շունն եզնիմ:

Ես Մոսոն գեհնա, գիգա հընկերդանց քովը:

— Տեսնաք, տղեք, գացի համ տերտերից, համ ել հարսից հարսնքի փարեն բերի:

— Վնյ Մոսո, քու հարեը չմեռնի, — կըսին ու գընգընան ճամպա՞:

(Ըն.)

¹ Մուշն պատմվածքը, մեր խնդրանքով, գրի յե առել ընկ. Յե. Թորոսյանը:

ԳՈՂ ՏԵՐՏԵՐԸ

Տերտեր կերթա Արճշու կողմեր ժողովք ենելու:
Գիշեր պառվու մը խոնախ կեղնի, աչք գընկնա պառ-
վու իծվան: Հառջի աղոթընին զպառվու վեց եծ լե
կը գողնա, կը տանե Վան, կը ծախե: Տիրացուն գիմա
դտերտրոջ՝ գողութեն, ձեն չենե, հարի տերտեր կը
դառնա գիկա կը հասնի ծննդյան տոնին:

Տոնի գիշեր ժողովուրդ լիք կեղնի ժամու մեջ: Տի-
րացուն մեկ դասեն՝ «Ուրախացի սրբուհի» շարակնի
տեղակ կերգե.

«Ուրախացի, գայլ երէց,
Այն գողունի վեց այծիւք՝
Զոր ի յԱրճէշ գողացար,
Տարեալ ի Վան ծախեցիր,
Տէր աստըված, հարցըն մերոց»...

«Գող՝ սիրտը դող», տերտրոջ խատուս կը կոտրի,
կը հարմարցու՝ են մեկել դասեն կերգե.

«Տո՛, տիրացու սեերես,
Չըլնի մարդու բան ասես,
Կեսն ընձի, կեսը քեզ,
Տէր աստըված, հարցըն մերոց»...

Պառվըներ զսիրտ ուրանց կը տփեն ու կասեն.
— Ո՛ւն, մեղայ աստըծու, ու վիտա կը կղեն ու
գեղնեն, խաչ կը հանեն...

Ժամուց հեղան, տերտերն ու տիրացուն այծերու
փարեն բաժնեցին վըր իրարու:

ՍՄ., ԵՂ 74 (Բլխ.)

ԱԳԱՀ ՏԵՐՏԵՐ

Ձեռն ցրվելը եր յերկրոց յերկիր, թե՛ Ֆլան քաղաք տերտեր մը կա, պատարագ որ կենե, «Վողջուժի» ժամանակ ժամու բակի ծառերն հըմեն կը փաթվին իրար, «Վողջուժ» կիտան իրարու...

Ձանգին մարդ մը խուրջի մը ոսկի կը բառնա վըր շորուն, կերթա, որ գեղ հրաշք տեսնա: Թե արժենիկ եղներ եղ հրաշք տեսնելու, զխուրջի ոսկին պտի տեր տերարոջ: Կերթա:

Տերտեր գիմնա, որ զանգին խուրջի՞մ՝ ոսկի ե բերի, որ զուր հրաշք տեսնա: Պատարագ կենե: «Վողջուժի» ժամանակ զանգին գեղնա ժամու բակ կը կանի. չե, ծառեր «վողջուժ» չըն իտա իրարու:

— Տերտեր, կասե, ծառերն հորին «վողջուժ» չըտըվին:

— Ոռչնած, կըսե տերտեր, պատարագին իմ ուշքն ու միտք են եր, թե՛ զանգին վոր զխուրջի ոսկին պտի տա, շորին լե հե՛տն ե՛ թե չե:

ՍՄ., էջ 72 (Բլխ.)

ԽՈՍՏՈՎԱՆԱՀԱՅՐԸ

Վանա՛ կայջոնց Գեվորք-բեյի կնիկ՝ Ամբար խաթուն, կնաց մո Թագադյուլենց տ. Մանել տերտեր, խոստովանավ, ասաց.

— Տեր հայր, ճոչ պախսին պախս կիրեր եմ մեյ տիր: Տերտեր պարկացավ, ասաց.

— Ծն, չոռն ուտես, ծն, ցամլու ուտես, անիծանձ, չե՛ս ամչընա:

Տերտերն ալա չեր ճանչըցե, թե վճիվ եր խոստովանող կնիկ:

Ամբար խաթուն ասաց.

— Ի՞նչի անի, տեր հայր, Գեվորք-բեյ դավաթ արաց, փաշին, կադուն իպե տուն: Կեր իփիցի, խամտես արի, պախսս կերա:

Տերտեր վոր իմցավ՝ խոստովանող կնիյն վով եր, ասաց.

— Ավանր, Ամբար խաթուն, տո՛ւ ես, անո՛ւշ ուտես, անո՛ւշ ուտես... աստված թողություն շնորհեսցե:

ՍՇ. (Վն.)

ԳՈՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Վարդապետ ուր սպասավոր կինեն ճամբարս, կերթան: Շատ կերթան, քիչ կերթան, կը խամեն մե գեղըմ: Դժըր երթանք կիշեր ելնենք մըսաֆըր, դոր չերթանք: Կնացին մե պառվում՝ տուն, ասին.

— Մայրիկ, մե չե՞ս ընթունե, կիշեր ելնենք քե խուր:

Սասց.

— Խուրն աստծու խուրն է, ինչի՞ չեմ ուզե. վեր իմ գլխուն, վեր իմ աչիչ:

Իրիկուն պառավ ինոնց պատիվ պախելու խամար, կիրիցուց, խմցուց, ինոնց տեղ-տուն շինեց, ինքն ել վեր տուն պառկավ:

Քնելու կյախն եր, վոր պիտի, «Եկեցի» անին, քնին, վարդապետ ուր սպասավոր ելան կախան վեր վոտաց, ասին՝ «Եկեցի» անենք, պառկենք քրնենք:

Վարդապետ իրեշկաց դեխ վեր, տեսավ, վոր մե Չանդակ վոչխրրի միս առքեն կախուկ է, ասաց.

— Եկիցի է վերա միս կա կախ, ձեռ թալ ինե, քաշի պե տակ:

Պառավ ել կիտի, թե աղորթմանց «Եկեցի» կանեն, գյուռ աղոթք կանի, կը կըզվի, կը շիտկվի, մե թարաֆից ել իրես խաչ կը խանի: «Անուն հոր և վորթվո»... Մե թարաֆեն ել գլխու կինի նոր, վոր վարդապետի միտքն ավիրեր է՝ պիտի միսն գողնա, տանի:

Մեչ ուր սըռտին գախտիկ կասի.

— Յես քե մեղա, տեր ասոված, տու զիկ աղատես է ձեռն գողերաց:

Սպասավորն կասի.

— Իմ ձեռ չը խամնի:

Վարդապետն կասի.

— Քարմ՝ տիր տակ, վոր թա խամնի:

Կասի.

— Վարդապետ, վարդապետ, շատ ել վեր է, շատ ել պանցր է:

Կասի.

— Կոճմ՝ ել տիր տակ, վոր պանցրանա, շոտ խամնի:

Սպասավորն է կոճ կը տնի վոտներաց տակ, կը պանցրանա, միս կը կտրի, կպիրի տակ: Ամա պառավ իսկի ձեն չը խանե, կասի.

— Ինոնց քեֆ, ինչ վոր կուզեն թող անեն, յես իմ պան ինոնցից աղեկ կիտեմ, թե վոր ինոնք աղվեսն են, յես ինոնց պոչն եմ:

Վարդապետ ինան սպասավոր միս կը տնեն մեչ ուրենց ջըվին, պերան կը կարեն, կը կապեն կը տնեն ուրենց գլխուն, կը պառկեն, կը քնեն: Վոր կը քնեն, կիշեր պառավ կուզա գախտիկ միս ջըվից կը խանի, քանիմ՝ խատ կոճ, քանիմ՝ խատ փթիր կը տնի մեչ ջըվին, ինոնց պես ջըվի պերան ելմ՝ ել կը կարի, կը տնի ինոնց գլխուն, միս կը տանի պախի, կերթա: Կերթա նոր խանպիսա կը պառկի, կը քնի:

Կը մնա չում առատուն, վարդապետ շոտ կակխի, սպասավորին կը զընթի.

— Շոտ ելի երթանք, քանի պառավ չակխեր է:

սորա միս մեր ծեռնեն կաննի. կիշրով թողնենք, երթանք:

Կեննեն, կաննեն ջըվալ, կելնեն տուտ: Պառավ կասի.

— Հնչր սուրփի, տատրեք բարեմ՝ խորոտ լուսնա, կտորմ՝ խաց, կերակուր հազրեմ կերեք, նոր կնացեք, աջալուց ինչ կա, վոր կիշրով կերթաք:

Վարդապետն ել կասի.

— Ենորհակալ ենք, մենք շոտ պիտի երթանք, վոր խասնենք մեր տեղ:

Պառավն ել կասի.

— Եսա մսի խամարն ի կերթան, վոր յես չիմնամ: Ինոնք ել կիտեն, թե յես միսն թողեր եմ դան ինոնց խամար:

Կաց-պարով կանեն պառվուն, շնորհակալ կելնեն, կը թողնեն կերթան:

Ճամբախ սպասավոր վոր ջըվալ կը շկի, շատ կերթան, քիչ կերթան, կասի.

— Հնչր սուրփի, եսա միս իմ քամակ շատ կը ճխթի, կը ցավցուցի, ինչկանդար սըրբուխ ուսկոռ կա մեչ եսա մսին, իմ քամակ բիթուն վեր զի ծակուտեց:

Վարդապետն ել կասի.

— Պան չկա, աղոթրան գյո դյախն ի պացվի, կանենք քյաբար՝ կուտենք, պեռ կը թեթվանա:

Բիչմ՝ ել կնացին, աղոթրան ճողեր իթալ, նրստան, ասին.

— Կտորմ՝ քյաբար շինենք, ուտենք երթանք, անոթի յենք:

Սպասավոր շաջն առեց տակ, պերան քակիցին, տեսան վոր մսի տեղ՝ փթիլ ինան կոճեր մեչ ջըվին: Ասին.

— Վնյ պառավ, ասաված քյո տուն ավիբեր, րանա յել պմն կելներ:

Վարդապետն ասաց.

— Ծն, եսա ինչ գյախ ի իկե միսն տարե, կոճ, փթիլ լցե տեղ, վոր մենք չենք իմցե:

Սպասավորն ել ասաց.

— Տո ջանմ, յես կիտեմ, վոր իմ քամակ կը ծայ-ծըկեր, յես ասի՝ եսա մսի պան չեր:

Վարդապետն ասաց.

— Ե՛հ, մկա ինչ անենք, քյաբբբի տեղ փթիլ կըռծենք:

Ասին, ելան ինդյան ճամբախ...

ՅԵՊ. Ա 392 (Վն.)

ԵԶՄԻԱԾՆԻ ԳՈՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Եջմիածնա վանքի մեջ մեկ վարդապետը մ կեր, ընցկոն՝ զինք արդար շանց կը տեր խըլղին, ծոմ-պաս կը պախեր, ինչ կանդար զանգեր հիրար տեն, ժամ կը վազեր:

Ենպես կերևեր միապանի աչիչ, համ գեղացոց աչիչ թե՛ զինք սուրբի ա:

Ուր փոքրավորն ել սըլվըլուն, չար, ճարպիկ մարթմ՝ եր:

Որըմ վարդապետ գնաց մըտ կաթակոս խնդրեց, ասաց.

— Շողակաթի ժամու մոտ պստիկ հողեմ՝ կա, տվեք ձի, յես երթամ ենտեղ նստեմ:

Առեց ուր փոքրավոր, գընաց ենտեղ նստավ, ջոկ: Ու հողից չըր ելնե տուս, մարդամեչ չըր մտնե:

Գո նստան ետա տեղ, վարդապետ փոքրավորին գիտի, փոքրավոր վարդապետին գիտի:

Փոքրավոր որական երկու խավ, որական իրեք խավ գեղից կը պոներ, կը պերեր, կը կարմրցուցնե, կ'ուտին: Չուր չորս ու խինգ ամիս վերեն ընցավ, գեղի խավերու փաթն՝ եկավ:

Ելավ, զրոց ինկավ դարբար, հմեն գիտեն թե գեղի խավեր կը պակսեն, մարթ չը գիտի գողն վճի մ:

Գեղի մեչն ել թի ճիժըմ վախենա, խիվանդըմ

ելնի, կը տանեն ետա վարդապետի մոտ, տուս չը պանա մարթ զինք տեսնա, տուան յետուց կ'աղոթա, ըզխիվընդներուն կը ժրեցուցա:

Կնիկըմ կը դողցուցա. ավուր մեկին երկու կնիկ կառնեն՝ գեն կերթան Շողակաթ: Երկուան կը պառկին գերեղմներու դեխ, վըր քարիմ, մեկըն կառնի պամբկե թել՝ կերթա մըտ վարդապետ, վոր դող տա կտրել:

Ետա երկու կնիկ են մեկ քարի տակ փառ կը տեսնան, ծեռ կը տա փառ կը քաշա, թեակախ կելնի տուս: Քիչըմ մատով կը պճկորա, ել փառ կեխի տուս, ել խավու գլուխ, խավու վոտքեր, հլին: Համա խող կը տան վերեն պամ՝ չըն ասե, կը տառնան գեղ:

Կը գան, նարուն-նարուն կըսա կենին, թի ընց-կընա պամ՝ տեսնաք:

Ձեն ինգավ մըչ գեղին, ասին.

— Թախումով երթանք աչքենք:

Գացին ենտեղ փորեցին, տեսնան ինչ: Գեղ ինչ կանդար խավ վոր կուրուսե, փուռթկներ գո ետատեղ: Ըհա, կասեն, արդար վարդապետի ճգնավորու-թեն գո ընցկընա յա:

Կերթան զուով ըզվարդապետ հողից կը քաշեն, կը խանեն տուս, տեսնան ինչ, վիզ ելե խընձ գոմիմ սուն:

Առին ըզվարդապետ ուր փոքրավորով, տփելին, շիելին, քաշքեցին մըտ կաթակոս:

Կաթակոս ուր իպիսկոպոսներով թափան ետա տեղ:

Կաթակոս ասաց.

— Մեր նամուսին չը կպավ եսա. տարեք երկուան ել թախք Չանգուս գետ:

Վարդապետ փոքրավորին կասա.

— Պրծանք, ճարմ՝ կանամ կընդնես, ըզմե ազատես, իմ ծեռնեն թու պան չի կա:

Փոքրավոր ուր քաղցր ձեն եթող, կանչեց.

«Քեզ կ'աղաչեմ, սուրփի Հայրապետ,

Զիս պոնած իմ վարդապետ խետ,

Ծեծեղեն, տփեղեն կը տանին՝

Թալին Զանգուա գետ:

Քեզ կ'աղաչեմ, սուրփի Հայրապետ,

Զիս ազատես, իմ վարդապետ խետ»:

Կաթակոսին տժար եկավ վարդապետի արած խայտառակութեն, ասաց:

— Տարցուցեք, պերեք:

Վարդապետ տարցուցին պերին, կաթակոս խավերու տերերու սիռտ ուղի երաց, վարդապետ ուր փոքրավորով երողկեց զատն վանքըմ, վոր ապաշխարեն, ծում-պաս պոնեն:

Ա.Բ. № 551 (Ռշա.)

ԱՆԿՇՈՒՄ ՏԵՐՏԵՐ

Տերտերըմ կիլնի, շատ անկշտուժ կիլնի. հինգ հարիր տուն կթեմե, ախըր չկըշտանա, կասե.

— Եդա հըմլա չեղնի. յես պիտի հեղնիմ երթամ Իստանպուլ, պատրիարքից կոնդակըմ առնիմ հիգամ, հընկնիմ ընծիկ ճարընկնութեն ենիմ:

Ճամբեն մե տիրացում՝ կը պատահե, կասի.

— Տերտեր, զի չը՞ս ենի քզիկ տիրացու, տանի քու հետ:

Տերտերկասի.

— Հորթ չըմ ենի:

Կենե ուրին աշկերտ ու կառնե հետ կերթա: Կերթան քիչըմ տեխ, տիրացուն կասե.

— Տերտեր, խուրբան ինիմ քզիկ, զիմ հակուբեն առ քու մոտ, երթամ քիչըմ դուրս հեղնիմ ու հիգամ:

Տերտեր կառնե. տիրացուն կերթա, կնստի փըշըլիմ տակ ու կըստնա կիգա, մըհանա կենե: Որ կը դառնա կիգա, կհամնի, կասե.

— Տերտեր, դու դադրար, գհակուբեն տուր իմ մոտ:

Հակուբեն կառնե տերտերոջ մոտեն, կընկնին ճամբախ ու կիգան. կիգան քիչմ դեխ, հախըրիմ հըռաստ կիգան, կնստեն, որ լողմեմ հաց ուտին:

Որ կը նստեն վըր հացին, տիրացուն գհակուբեն

կը բանա, կը տեսնա, որ ուր հակուբի մեջ իրեք գա-
թա եր, մնացեր ե երկու հատ, կասի.

— Չեղնի՞ գմեկել գաթեն դու ես կիրի:

Տերտեր կասե.

— Չե, իմ կարգ վկա, յես խաբար չունիմ:

— Չկերեր իս, չկերեր իս, եկո հաց ուտինք, հել-
նինք երթանք:

Կը նստին ուրանց հաց կուտին ու կելնին կընկ-
նին ճամբախ կերթան:

Կերթան հըռաստ կիգան գետիմ՝. տիրացուն խաչ
խընեց, ընցավ ջրի ենդին: Տերտեր մնաց ետադեն. հա-
նեց գուր հարվըները, կապեց վըր գըլխուն ու ընցավ:

Գնաց գետի հորթուլախ. շուր թալեց բերան. տե-
սավ, որ կեղդովի, ասեց.

— Տիրացու, եկո, յես խեղդըվա:

Տիրացուն ասեց.

— Ասե տեսնամ՝ գաթի ուտողն վե՞րն ե, որ հիգամ
ադատեմ:

Տերտերն ջրի հորթուլախ ասեց.

— Վալայի, յես չըմ կերերի:

Տիրացուն տեսավ, որ ինքյար կենե, թողե լե կը
խեղդովի, ասաց.

— Նալաթ հիգա չար սատանին. գնաց, բռնեց
ձեռքեն, առավ եկավ:

Հելան հընկան ուրանց ճամբու հեա ու գացին-
գացին, Իստանպուլ հելան դուրս:

Գացին որ Իստանպուլ հելան դուրս, եդ յերկըրի
թաքավորի տղեն լե հիվանդ եր, հընկուկ եր ոլում
գոշակին. թալալ տվեր եր կանչել—վորն որ վթաքա-
վորի տղեն սաղցու, ուր կըռանքով ոսկի կիտա թա-
քավոր ուրեն:

Տիրացուն լսեց, ասեց.

— Տերտեր, գինաս, յես լոխման եմ:

Տերտեր որ լսեց գետի, ասեց.

— Կելնի՞, որ եդ մարդ զիս խարե, հերթա սաղցու
զթաքավորի տղեն, առնե դփարեն ու հերթա: Ասեց,
կանի՞ հարցում տեսնամ իմալ կը սաղցու, ինչ դեդ կե-
նե, յես հերթամ սաղցում, առնեմ դփարեն ընծիկ:

Հարցուց, ասեց.

— Տիրացու, իմալ կը սաղցու:

Տիրացուն ձեպեն չախում հանեց, ասեց.

— Կերթամ դամարըմ կա ենդոր ձեռքի վրեն,
կը կարիմ, արուն կհանիմ, գեդա բամբակ լե կը դնեմ
վրեն, կը սաղնա:

Տերտերն ասեց.

— Լան, հըմկա դադրուկ ես, քելե երթանք խան,
հողեմ գտնանք, քիչըմ գքու գլուխ նուջըմ առ, սորա
հելի գնա:

Գացին, տիրացուն պառկավ քնավ: Որ պառկավ
քնավ, տերտեր ասեց.

— Հըմին-հըմին ընծիկ թարիֆ երեց, յես սորվա,
կանի՞ հեխիմ հանեմ եդոր ձեպեն զչախուն ու զբամ-
բակ հերթամ սաղցում, առնեմ դփարեն ինծիկ:

Հելավ առավ զչախուն ու զբամբակ, գնաց կանավ
թաքավորի սարի դուռ: Հարցուցին, ասին.

— Բարեկամ, դու ինչ ես:

Ասեց.

— Լոխման իմ, եկեր իմ գքու տղեն սաղցում:

— Հայդե, հրաման ե քդիկ, որ սաղցուս զիմ
տղեն՝ ինչ որ քու լեղուն շուռ կիգա, կիտամ:

Կերթա տղի պառկած հողեն, տիրացուի ցուցու-

ցած տամբից արուն կառնե: Որ արուն կառնե, տղեն կբանա զբերան ու կը խփու:

Որ կը բանա զբերան ու կը խփու, կերթան թաքավորին կասեն:

— Ըստ չասես, տերտեր զքու տղեն սպանեց:
Կասե:

— Շուտ հասեք, որ չփախնի, վերցուցեք, տարեք զգլուխ կտրեք:

Կիզան որ տանին խեղդին, տիրացուն կիմանա, կենի ու կվազե: Կիզա, կը տեսնա, որ շերիտ սապոնած են, կեձգեն վիզ, որ խեղդին:

Կասի:

— Տերտեր, զգաթի ուտողն ասե՛ զքզիկ ազատեմ եզա կապի զոնեն:

Կասե:

— Որհնած, իմ կարգ վկա, յես խաբար չունիմ:

Կը տեսնա, որ ջիպ ինքյար կենե, զձեռք քսիր եպատ, կասե:

— Մեկ լե նալաթ հիզա սատանին, ու զինք կը թալե վեր ջալատչոց ոտուց թե՛ եղի իմ հերն ե, մըսպանեք, սահաթիմ մեջ կը սաղցում թաքավորի տղեն, հանիմ կանկըցում վեր ուր ոտաց:

Կերթան թաքավորին կասեն:

Կասե:

— Գացեք, առեք ու եկեք:

Կիզան կառնին, կերթան կը տանին տղի հողեն, կը սաղցնե, տղեն կենի թիկ կնատի:

Կերթան թաքավորին կասեն:

— Քու տղեն հելավ նստավ, իրիցու տղեն սաղցուց, հանեց կանկըց վըր ուր ոտաց:

Կասե:

— Գացեք առեք զիրիցու տղեն ու եկեք:

Կիզան, կառնին զիրիցու տղեն, կերթան:

Թաքավորն կասե:

— Զավակս, դը հուզե՛ իտամ:

Տիրացուն կասե:

— Կուզիմ որ իտաս մեկ ձի ինծիկ, մեկ իմ հոր, մեկ ձին լե ոսկի բառնաս իտաս:

Թաքավորը հրաման կենե, կերթան կառնեն կիզան, կիտան տերտեր տղին:

Որ կիտան, տերտեր կասե:

— Զմըր փնտռած գտանք, եկո հեծի զքու ձին, դառնանք երթանք մըր տուն:

Կըհեծնին, ձիմ տերտեր, մեկ՝ տիրացուն, մե լե կբառնան զուրանց ոսկեք ու կընկնին ճամբալս կիզան:

Կիզան կը հասնին ենդեխ, որ ինք ու տերտեր եկած հասած են հիրար, յեզած են հընկեր:

Որ կիզան կը հասնին եպտեխ, տիրացուն կասե:

— Տերտեր, եկո զմըր փարեք կիսինք, յես կերթամ իմ տուն, դու լե գնա քու տուն:

Տերտեր կասե:

— Հն, որհնած, թը՛ղ եղնի:

Կիջուն զբեռ, կը դնեն զետին:

Տիրացուն կը բանա զբեռան բերան, կը բերե կենե իրեք հիսա:

Տերտեր կը մտածե ինքն ուրեն, կասե:

— Վալայի, եղի զփարեն կենե իրեք հիսա, զբրգու հիսեն կառնե ուրեն, մեկ հիսեն կիտա ընծիկ:

Իրեք հիսա որ կենե կը խըլըսի, տիրացուն կասե:

— Տերտեր, եղա մեկ հիսեն քղիկ, մեկ գաթի
ուտողին, մեկ լե ընծիկ:

Տերտեր կասե.

— Որհնած, զիմ մեղք ալեն ի կասիմ, զգաթեն
յես իմ կերի:

Տիրացուն կասե.

— Որ դու կերեր իս, որ կը հարցուցնեյի հորի
չեր ասեր:

Տերտեր կը լախա, կմնա:

Տիրացուն կասե.

— Դե, վերցու զըմեն առ ու գնա քղիկ. բլբե դու
հուրնե չպիտի խերիս:

ՆՄ. № 24 (Մ₂.)

* * *

Կին մի ի տուն կոչելով հանդուցյալ Հ. քահա-
նայն, ի Կ. Պոլիս կամ ալուր գտնվող ամուսնույն
կամ ազգականին նամակ մը գրել կուտա: Յերբ կը
լրանա նամակն, կըսե.

— Շնորհակալ եմ, տեր պապա, աչքդ լուս, ձեռքդ
դալար:

Տեր հայրն տեսնելով, վոր որհնությամբ միայն
կը վարձատրե՝ կըսե.

— Ո՛րհնած, աչքդ քեորնա, ձեռքդ չորնա ըսե,
ու 40 փարա տուր:

ՀԱ., էջ 202 (Ակն.)

ԵՐԹԱՍ ՏՐԱՊԻԶՈՆ

Կեղևի-չեղևի աղքատ մարթմ՝ ուր կնիկ: Են մարթմ
ինչ կանգար, վոր տարին տըսվերկու ամիս կ'աշխատի,
ուր իդարեն չ'եղնի: Ավուր մեկ ուր միտք կավիրի,
կասի... «Բող է, թոնեմ երթամ ուրիշ յերկիրներ, բալ-
քիմ իմ իդարեն ելնի»:

Ուր կնիկան ծեռ կը պըռնի, կասի.

Կնիկ, քելի երթանք, բալքի տեղմ՝ աստված մե
կըսմաթմ՝ տա, մենք ապրենք:

— Կեղևն կիսեն ճամբախ, շատ կերթան թե քիչ,
գեղիմ ուստ կուզան:

Կասի.

— Կնիկ, երթանք եսա գեղ քնինք, չուր առատ-
վան ելնինք, երթանք:

Են մարթմ ել մուրուսով եր: Խետ կը մտնի մեչ
գեղին, գեղակահտեր, վոր կը տիսնան եսա մարթմ, մու-
րուս իկե փովե վեր սըռտին, կը կիտնան թե տերտեր
ի, կուզան կասն.

— Տու տերտեր ես:

Կասի.

— Խա:

Կասն.

— Դե վոր ըսկուենի ի, մեր գեղին տերտեր չկա,
արե ելլ տերտեր:

Կասի.

— Շատ աղեկ:

Կը մնա իրիկուն, քնելու գախ կնիկ կասի.

— Ծն մարթ, տու չուս ալի, փեմ, քիմն ել չես
կիտե, ինչխ վոր քե խառցուցին՝ տու տերտեր ես, տու
ասիր՝ խա, յես տերտեր եմ: Հայդե տերտեր, տերտեր,
վոր վաղ երթաս ժամ, ինչ պիտի ասես:

Են ել կասի.

— Կնիկ, ախըր պամ՝ կանենք, կընցուցենք:

Առատուն կեղևի, կերթա ժամ, ժամ կոխնի, ժողո-
վուրթ կուզա կը լցվի ժամ, աղոթք կանեն: Տերտըրոչ
ասածն ել եսա մեկ խաբարն ի՝ հն կասի.

«Երթամ Տրապիզոն,

Գամ Տրապիզոն,

Երթամ Տրապիզոն,

Գամ Տրապիզոն...»

Ժողովուրթն ել միամիտ ելնելով, չեն կիտե ինչ
բաս ի, ինչ կասի, կամ ինչ պիտի ասի:

Մեռել թաղի, կնունք անի, պատարաք անի,
փսակ անի, հա ետ մեկ խաբարն ի.

«Երթամ Տրապիզոն,

Գամ Տրապիզոն...»

Ավուր մեկ, են գեղի ըռես կը մեռնի, վոր հարուստ,
յերեկելի մարթմ՝ եր: Ժողովուրթն ել տերտըրոչ կասի.
Առատուն ըռեսի խամար պատարաքմ՝ պիտի անես:
Առատուն պատարաք կանի, կը պոծնի, կուզա
ըռեսի կարք կատարելու գյախ, վոր պիտի ըռեսի կարք
կատարեն, տերտերն ի կը մտածի, կասի.

«Ըռես քանի վոր հարուստ մարթ ի, պատվավոր ի,
ինոր պեաք ի ետը խոսքմ՝ ավել ասեմ, վոր խորոտ
թառաղուխով ելնի:

Չուս ենոր վոր կասեր.

«Երթամ Տրապիզոն,
Գամ Տրապիզոն,
Երթամ Տրապիզոն,
Գամ Տրապիզոն»:

Համա ետոր կասի.

«Երթամ Տրապիզոն գամ,
Երթամ Սամսոն գամ...»

Ժողովուրթ, վոր կը լսեն՝ տերտեր վեր ըռեսին խոսքմ՝ ավել կասի, սաստիկ կը պարկանան, թե՛ մեր մեռըններ, վոր ախքատին՝ կառձ կասեր, պատարաքն ել կառձ կասեր, հմեն պան ել կառձ կասեր, համա ետոր, վոր հարուստ ըռեսն եր, վոր մեռիւր եր, պատարաքն ել երկեն արաց, կարքն ել երկեն արաց, դեմաք եսա տերտեր աճառությամբ իրար կը տեպնի, զանգին ախքատ կանի, վոր ախքատին կառձ կասի, զանգընին պամ՝ կավըլցուցի, վոր ըսկուն ի, եսա տերտերոչ մուրուստուս տանք, խանենք տուս երթա:

Սոսքեր կանեն մեկ, խեղճ տերտերոչ մուրուսից կը պըռնին, կուտան առձև փետի, տերտերոչ մուրուս բիթուն կը փիտեն, տերտերոչն ե լխորոտ կը ճարտեն, ինչ կանդար ել առձաթ-վոսկի ավիլ ին, մոտեն կառնեն, անոթի, ծարավ գեղից կը խանեն տուս, կ'երթա:

Ճամբախ կնիկ կասի.

— Աստված քո տուն ավիլի, տու խանգիստ զոհաթ կերթիլ Տրապիզոն կուգիր, քո դավին ինչ եր խեա Սամսոնա, Սամսոն վերեն ավըլցուցիր, մեր տունտեղ վեր մե ավիլցիլ, ջեորով ինք մեր տեղ կընդե, կտորմ՝ խորոտ կապրինք:

Հա տրուտընջացին, հա ինգան ճամբախ կնացին, ել ուրենց կամաթ չը կնդան...

ՅեՊ. № 393 (վն.)

ՍՈՒՔ ՏԵՐՏԵՐ

Մարթըմ կուգա գեղիմ՝ մեչ տերտերութեն անելու: Ամա գեղակիհտեր ինոր ժամ-պատարաք անել հեչ չեն տիանա: Ինչ գախ, վոր ժողովուրթ ժամ կը մտնե, տերտերն՝ դոյա ժամ ասե, պոճե—«Որհնյալ յեղերուք» կասեր, ճամխու կը տներ մարթերաց:

Մարթու մեկ որըմ ուր ինգըրնեկաց կասի.

— Յեա ժամու ասմունքից կը խասկընամ, մեր տերտեր փորձալու խամար, կեճնեմ սութ մեռեր, զի տարեհ տրեհ ժամ, ինեմ տերտերն մեռըլի կարք ինչըլ պիտի կատարի:

Մարթուն ինգըրներ կը տնեն նաչ, կառնեն տանեն ժամ: Կիշեր տերտեր կուգա, վոր մեռըլի կարք կատարի:

Պուտուկմ՝ իլին փթըլի կրակ կը լցի, խոճակ կը տնի մեչ, կայնի մեռըլի վոտաց կողմ, պուսվըրի պեա պուտուկն իրար կուտա, մեյ դեխեն ել կասի.

Երթամ Սամսոն,

Գամ Տրապիզոն,

Ալիուլյա:

Վոտաց դեխից կերթա դլսու կողմ.

Կնացինք Անապատ,

Կերանք կուշտ կանափատ,

Ոխնած, խոզ ես, խող տաուցի,

Անշարժ յեղիցի:

Կնացինք Դարման գեղ,
Գինին պանցուցինք ճրի տեղ,
Շեն կեներ են գեղ.
Ոխնած, խոզ ես, խոզ տառցի:

Գլխու գետից կուգա վոտաց թարաֆ, կասի.

Ողորմի Շամոյին, Շմրաողին,
Ամբրի տըկի քոռ Ակոյին.
Ողորմի ճամխներ շինողին,
Աովըներ խանողին,
Կարմնյներ կապողին.

Ոխնած, խոզ ես, խոզ տառցի,

Անշարժ յեղիցի:

Սութ մեռելն ուր ծաղրն չի կանա պոնե, նաշի
մեկ կը փխքա:

Տերտերն ի համան, պուռվար-պուտուկն կողրի
պարսետի պես, կուտա մարթու գլխուն, կսպանի,
տանի թաղի:

Սուստուն մարթու ինգըրներ կուգան տերտերոջ
կը խառցուցեն.

— Տերտեր, մեռելն ի՞նչ արիր:

— Ծեր մեռելն հարեր եր, խազար շորով մեռու-
ցի, տարա թաղիցի:

ՍՇ., էջ 73—75 (Վն.)

ՃՈՉ ՊԱԽՍ ԻՆԱՆ ՏԵՐՏՐՈՉ ՋՈՒԻ ՖԱՍՈՒԼՅԵՔ

Տերտեր ճոչ պախսի առճին որ ուր շոր քառսուն-
ին խատ ֆասուլյա կը լցի, վոր հմեն որ մե խա թալի,
յեփ խլըսնի՝ ճոչ Ջատիկ որն իմնա:

Տիրուխնին որքմ տերտերոջ շոր լվալու ժամանակ
կը տիսնա հտա ֆասուլյեք, ինքն ուր կասի. «Տերտեր
ֆասուլյա կը սիրի. պիրեմ քիչքմ լցեմ ինոր շոր, թո
հն ուտի»:

Ըսկուն ել կանի: Տերտերն ի հըմեն որ մեկ խատ
ֆասուլյա կը խանի շորից, և, պոճնել կեղներ...

Ճոչ պախսն եր, քառսունքն ել կընցնի, ամա են
գեղի խամար Ջատիկ չեը իկի:

Որքմ գեղակիհտեր կերթան, կը խառցուցեն.

— Տեր հայր, ճոչ Ջատիկ յեփ պիտի գա:

— Թե շորիս ֆասուլյեքտերաց իրիշկամ, ալա
շատ կա...

ՍՇ., էջ 116 (Վն.)

ՍՈՒՏ ՏԵՐՏԵՐՈՋ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

Վըղնեցիք յերկար ժամանակ առանց քահանա եյին: Մի արևոր մարդ, գլխարկը տափակ դրած՝ գալիս ե Վեղան և ասում, վոր ինքը տերտեր ե:

Մի պառավ գալիս ե նրա մոտ, առնում աջը և ասում.

— Աջիդ մեռնեմ, տերտեր, ինձի համար պիտի մի լավ պատարագ անես:

— Աչքիս վրա, պատասխանում և տերտեր ձևացողը:

— Ի՞նչ ու ի՞նչ են հարկավոր, հարցնում և պառավը:

— Մի թե մինչև որս պատարագ չես անել տվել, հարցնում ե քահանան:

— Վնչ, լսել եմ, բայց չեմ տեսել, ուզում եմ, վոր մեր գյուղն ել պատարագ տեսնի:

Տերտեր ձևացողս ոգտվելով այդ բացատրությունից, հացից հետո պատվիրել եր յերկու փեթակների դռները փակել, վոր մեղուները դուրս չգան:

— Պատարագին շատ հարկավոր են, ասել եր նա:

Ժամը տասին ժամավորները մեկ-մեկ գալիս են, տերտերը պատվիրում ե նրանց տկլորանալ և մտնել յեկեղեցին: Յերբ վերջացնում են, տերտերը փեթակները տանում և յեկեղեցին, բաց անում դրանց դռ-

ները, և ինքը դուրս գալով յեկեղեցուց, դուռը փակում ե:

Ճանձերը կծոտում են: Ժամավորները մի քանի ժամ մեղուների ձեռքին տանջվելուց հետո, մի կերպ բաց են անում յեկեղեցու դուռը և իրանց ձգում գետը: Իրիկնադեմին մարդիկ հավաքվում են, իսկ Պետին չկա:

Դեռ են կանչում, դեն են կանչում: Պետին չկա ու չկա:

Մի պառավ հայտնում ե, թե՛ մի քանի ժամ սրահից առաջ մի քանի պատարագ (մեղուներ) կպել եյին Պետու ջանից, և նա վազում եր գետի ընթացքով:

ՃԺ., (Վղն.)

ՊԱՅՏԸ ԼՈՒՍՆԻ ՏԵՂ ԸՆԴՈՒՆՈՂ ՔԱՅԱՆԱՆ

Վըղնեցին ճանապարհին կես պայտ գրտնելով,
բերավ գլուղը և հավաքելով հասարակությանը, հարց-
րեց նրա ինչ լինելը՝

— Այդ լուսինն և, հնացել և, ընկել և, — ասել եր
տերտերը՝

ՄԺ. (Վղն.)

ՔՅՈՒՎԻ ՎՈՐԴԻՆ ՔԱՅԱՆԱ

Վեղանու քյոխվի վորդին գնաց ու այդ հասարա-
կության համար քահանա ձեռնադրվեց:

— Սրբազան, աջիդ մեռնեմ, մարդիկ ինձ խնչպես
են բարևելու, և յես ինչ եմ պատասխանելու, — հարց-
րել եր նորընծան:

— Մարդիկ քեզ կասեն՝ «Որհնյա ի տեր», իսկ դու
կասես՝ «Աստված որհնե», պատասխանել եր յեպիս-
կոպոսը:

— Սրբազան, աջիդ մեռնեմ, դրանք դժվար բա-
ռեր են, խնդրեմ մի թղթի կտորի վրա գրեք և տաք ինձ:

Նորընծան ստանալով այդ գրված թղթիկը, դրել
եր արխալուղի ջերումը և ճանապարհ ընկել:

— Որհնյա ի տեր, գլուխ տալով, ասել եր նրան
առաջին պատահողը:

— Կնց, ասել եր նրան նորընծան, ձեռքը տա-
րել գրպանը թղթի կտորը հանելու, վոր կարդա
գրվածքն ու նրան պատասխանի, բայց թուղթը պինդ
տեղ լինելով, ուշացել եր, և ժարդը մի 10—15 քայլ
գնացել եր, վոր անա նորընծան յետևից կանչելով
ասել եր.

— Արխալուղիս ջերինը քեզ որհնե. . .

ՄԺ. (Վղն.)

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Վեղանցի մեկը հարցնում է տերտերին, ասելով.

— Տերտեր ջան, ուրուրը ամեն ոք իմ ձագերից մեկը տանում է, ի՞նչպես անեմ, վոր դրա առաջն առնեմ:

— Գնա, ձագերի վոտները մեկ թելով կապկպոտիւր բար հետ և թելի ծայրը կապիւր նրանց մոր վոտներից, ուրուրը այլևս չի կարողանա քո ձագերը տանել:

Լսելով քահանայի խորհուրդը, ձագերի տերը այդպես ել անում է: Գալիս է ուրուրը և այս անգամ տանում ձագերին մոր հետ միասին:

ՃԺ. (Վրն.)

ԼՈՒՍԻՆ ՎՈՐՈՆՈՂ ՔԱՀԱՆԱՆ

Վեղան գյուղացիք տեսան, վոր յերկար ժամանակ լուսինը չի յերևում, քահանայի հետ գնացին լուսինը վորոնելու: Մի այրի մեջ տեսան, վոր յերկու աչքեր փայլում են: Տերտերն ասաց ժողովրդին.

— Այս լուսինն է: Յես գլուխս կոխեմ այրը, իսկ դուք վոտերս բռնեք: Յերբ յես վոտերս կթափահարեմ, դուք վոտերս պինդ ձիգ տաք: Այդպես ել անում է: Բայց այրի մեջ փայլող աչքերը՝ արջի յեն լինում: Քահանան գլուխը կոխելուն պես՝ արջը թռնում, բռնում է տերտերի գլխից և ձիգ է տալիս: Տերտերը ցավից վոտերը թափահարում է: Մարդիկ պինդ ձիգ են տալիս վոտերից, և տերտերի մարմինը հանում են առանց գլխի:

— Խոխեք, հի՛նչ ըք ասում, տերեն գլուխը յերա ըլա, թա՛ չե, — հարցրին մեկը մյուսից:

— Չի՛նք գտամ, — պատասխանեց մի խելոքը, դինքը ըրցըկնդանը հարցանք արըք:

Յեվ գնացին ու հարցրին յերեցակիներն:

— Ըրցակին, ըսորե տերեն գլուխը իրայըլա թա չե:

— Վալլահ, գեթ գիտայիս չիմ, պատասխանել եր յերեցակինը, համա դե իրգոնե հըռածած ուտիլիս տեղ, մրուքը տըմբալիսը լա:

Ժողովուրդը յետ դարձավ և իրար ասաց.

— Չէ, տերեն գլուխը յերեյը լած:

ՃԺ. (Վրն.)

ԳԻՐ ՉԳԻՏՅՈՂ ՏԵՐՏԵՐԸ

Կնկանս՝ մեկը մարդուն յախան կը կըպի թը՝
տերտեր պըտի բլիս, որ ինձի իրիցկնկա պատիվ տան։
Մարդուն չարան որ կտուիկը, կերթա տերտեր գըլի։
Ե՛, կարգալ չիտե, բան չիտե, ի՞նչ ժամ պիտի
ըսե։ Շարաթը ժուճըմ ժամ կերթա, կըսե.

«Ալաճա դուշ,

Ոտվին սավղուշ,

Պոչը սաղկար,

Ելլե բարձր,

Իջնի ցածր,

Փառք քեզ աստված»։

Մե որմ՝ ինչ գըլլի վարդապետս՝ գուգա գեղը,
տերտերոչ թուքը կը չորնա։ Ինչ ենե, որ իտի
վարդապետին գեղեն քշե։ Կերթա ոտաները կըսե
թը՝ առ վարդապետը եկեր ե, որ մեղի ֆառմասոն
դարձնե, ձեզի տեսնիմ, տղեք, թակար ինձի պես ժամ
չըսաց, կոպլներն առեք ու իջեք։ Բիտտուն կոպլները
կառնեն գուգան՝ փասա-փուսեն ժողովե, քաշվի կը։
Ասիկ, որ մեռել թաղելու գլլի, սալթ՝ «Ժամի խորան,
խորխորան» կըսե ու թաղե կը։ Մե որմ՝ հարուստս՝
մեռնի կը, ասիկ գուգե որ՝ ասոր ծանտըր վերցնե՝ կըսե.

«Ժամի խորան, խորխորան,

Գնացիր Տրապիզոն եկար նորան»։

Գեղացոց հերսը գելլե թը ի՞նչ տեյի ասոր ատպես
պըտի ծանտըոցընե, լավըմ ծեծեն, տերտերութենե
դուրս կենեն կը։

Գուգա տուն, կնկանը պատմե կը, կնիկն ա կառնե
կոպալմ՝ ու կուտա՝ «Ժամի խորան, խորխորան»
քեզի հերթե չէր, ի՞նչ կար գնացիր Տրապիզոն եկար
նորան։

XԺ. (Կրն.)

ԱՌԵՔ, ԿԵՐԵՔ

Որքով մարթըմ կը խառցուցի տերտրոջ.

— Տէր հայր, ետ ի՞նչիս ի, վոր հըմեն գյախ կասեք՝

— Պերեք ուտենք, պերեք ուտենք, մենակ պատարաքե-պարաք հաղորդության սկին կը պարզեք զեխ մե, կասեք՝

— Առեք, կերեք:

— Ե՛, վորտի, ախար սկիհի մեչինն ել ձեզնից ենք առե, ինոր խամար ըսկուն կասենք:

ՍՇ., էջ 51 (Վն.)

ՏԵՐՏԵՐ ԽՆԴԱՅ, ԺԱՄ ՏՆԴԱՅ

Կաճեացի ջահել տղեմ՝ ամառ որմ՝ տաշտի մեջ ուրենց գեղի մոտ ծիմ՝ կը տիմնա կապուկ: Ծին ճանջեր քշելու խամար, հա գլուխ կը վերուցի, կեճուցի:

Տղեն ծիուն կը խառցուցի:

— Զի տուտիս:

Ծին գլուխ կեճուցի տակ:

— Յեմ մորն ել տուտիս:

— Ծին գլուխ կը վերուցի, կեճուցի:

— Յեմ խորն ել, յեմ խորոխպորն ել, մեր գեղակնուն ել, մեր տերտրոջն ել:

Ծին գլուխ կը վերուցի, կեճուցի:

Տղեն կիտի թե, վոր ծին գլուխ կեճուցի ցածր, ծին ասած կեչնի, գլխով կանի թե՝

— Խն, կուտեմ ծե:

Տղեն վագեվագ կը խասնի գեղ, հավար կը պիրի, թե տաշտի մեջ գազանըմ կա, մեր գեղին, մեր գեղայնուն պիտի ուտի:

Գեղական հմեն կեչնեն, վոր փախնեն, մեյն կասի.

— Ապա մեր ժամ, ժամն ել պիտի տանենք: Կը պիրեն չվան կը թալեն ժամտան պուրր, կը քաշեն, վոր տեղից խանեն, տանեն:

Կը տիմնան, վոր ժամ տեղից իրար չառնե, կը պիրեն տերտերն կը մտուցեն ժամ, գլուխ ժամտան

նեղ փենջարից կը խանեն տուս, չվան կը թալեն վիդ-
կը քաշեն: Տերտեր կը խեխտվի, պոկըներ յես կը
քաշվեն: Կաճեացիք կիտեն, թե տերտեր կը ծծդա:

Մեչկըներաց մեյն կը բոռա.

— Դէ, տղեյներ, քաշեք, վոլլա, տերտեր խնդաց,
ժամ տնդաց:

ՄՇ., էջ 106—107 (Վն.)

ԻՐԻՑԿԻՆ ՈՒ ՏԵՐՏԵՐ

Տերտեր տուն կուգա մե որ, կասի.

— Իրիցկին ջան, իրիցկին, չորս ծու խաշի ու-
տեմ, անոթութնե փորս վեց-վեց ե անոււմ:

Իրիցկին կերթա չորս խա ծու կը խաշի, պիբի
կուտա՝ տերտերն ուտի: Վերճի պրտուճ ուտելու ժա-
մանակ խոզին կուտա:

Իրիցկին կուգա ծնոներ կը տփի, կուլա, կասի.

— Ախրը, տերտեր, թե վոր մեռնել պեթկ եր, ել
են չորս ծուն ընչի՞ կերար. յես են չորս ծուն թուխս
կը անի, չորս ճետեր կը խանի, ճետեր կմեծցուցի,
չորս խավեր կանի, են չորս խավեր ելմ թուխս կը
անի, իտոնցով յես կը շախվի:

Ետասկնա կասի չոււմ առավտուն:

Են գյախ, վոր կուգան տերտեր տանելու, ելմ կասի.

— Ա՛խ տերտեր, թե վոր մեռնել պեթկ եր, ել են
չորս ծուն ընչի՞ կերար, յես են չորս ծուն թուխս կը
անի, չորս ճետեր կը խանի, ճետեր կը ճոճացուցի, մեկ
ել թուխս կը անի, ինոնցով իմ տղեներ կը շախի:

Առավտուն կերթան տերտեր թաղելու. իրիցկին
կերթա, վոր իրիցաթաղ տան:

Ելմ ենտեղ կըսկսի բոռալ: «Ա՛խ տերտեր, թե վոր
մեռնել պեթկ եր, ել են չորս ծուն ինչի՞ կերար, ել են
չորս ծուն ինչի՞ կերար...»:

Դասի մեջեն՝ մեկ աչքեն կոր տերտեր կուգա կը մոտանա իրիցկուն, կասի.

— Ախրը մայրիկ, ամոթ ի, խայտառակութեն ի, «են չորս ծուն ընչի՞ կերար, են չորս ծուն ընչի՞ կերար», տրիբ ես պոչին, կերթաս: Ել ուրիշ պան չունես ասելու:

Իրիցկին կը տառնա տերտրոջ կասի.

— Ապա ի՞նչ ասեմ, կոր տերտեր, ապա ի՞նչ ասեմ, կոր տերտեր, ապա ի՞նչ ասեմ, կոր տերտեր...

Տերտեր կը տխնա, վոր եսադրիս իրիցկին «չորս ծուն» եթող «կոր տերտերն» առեց պերան, նորին կուգա կը մոտանա իրիցկնգան, կասի.

— Գենա առձվան ասա, իրիցկին, զենա առձվան ասա, իրիցկին:

Մ.Բ., № 414 (Վն.)

ԻՆՉԻ՞ ՇԱՅԻ ՄԵՌԵԼՆ ԵԺԱՆ Ե

Ղըզըլղոջ ու Շիշթափա գեղերը իրար մոտիկ են, Ղըզըլղոջ հայի գեղ ե, Շիշթափան ալ ֆռանկ են: Մեռել բան ըլլելու՝ կերթան իրարու սիրտ մխիթարելու: Որ մը Ղըզըլղոջու տերտեր ֆռանկի տերտերին կըսե.

— Ինչո՞ւ ձեր մեռելը ետ ղղար թանգ ե, մերը աժան ե:

— Ինչու աժան ե:

Կըսե.

— Մերը երկու մանաթ, իրեք մանաթ ե, ձերը հիսուն մանաթ, հարուր մանաթ ե:

Ֆռանկին տերտերը կըսե.

— Ետ ղղար բանը չէ՞ս հասկցե դյոր հիմա:

Թե՛

— Չե:

— Դուք քավարան չունեք, ետոր համար ե: Դուք շիտակ արքայութեն կը տանեք մեռելին, մենք կը ձկենք քավարան, մեռելին տերը կուգա մեղի կը խընդըրվի, ու դյոր քառասուն, հիսուն մանաթ չը տա, չենք հանե քավարանից:

Մ.Բ. Գ., էջ 17 (Դըլ.)

ԾՈՒՌ ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒՆԸ

Ուրանց գեղի ցանք կցաներ գավառագիտուն տի-
բագուն: Քյասիբ մարթի մեկ գնաց խնթրեց, թե՛

— Ուրիշից յեզ եմ բերե, արի եթանք իմ արտը
ցանի:

Տիրացուն ասեց.

— Ռեսի ու տերտերի արան ա մնացե, յես ետոր
վախտ հունեմ:

Խեղճ մարթ ելավ գնաց, ցանեց ուր արտ: Սիրա
համա հախու կթփթփեր՝ յարափ բուսի՛, թե՛ չբուսի:

Արտը բուսավ, գավառագիտունին կանչին, տա-
րան վըր արտին: Գավառագիտուն տեսավ, վոր իրա
ցանածից ել լավ ա բուսե: Ասավ.

— Մովըլա, ես իմ խացը տը կըտրի:

Ասավ.

— Լավ իս ցանե, համա եսա բուս, ենա բըսի
տեղ պըտի եղներ, ենա բուս, եսա բըսի տեղ...

— Ապա ի՞նչ ենիմ, ըսավ:

— Գնաս տը պատարաք ենիս, վոր բուսեր փոխվին:

Խեղճ մարթը եկավ պատարաք երեց:

Արտը խասավ, քաղեցին, ոեսի ջոջ կալ չափեցին,
ելավ ոխա քոլոգ, պոլոգ-պոլոգ: Խըղճի արտը քաղե-
ցին, կալը ծեծին, չափեցին՝ ելավ տաս քոլոգ, պո-
լոգ-պոլոգ...

Վ. (Արգ.)

ԱՌԱԾՆԵՐ, ԱՍԱՑՎԱԾՔՆԵՐ

ՅԵՎ

ԱՆԵԾՔՆԵՐ

Ս.

Աղքատ իրիցու քարոզը չի անցնի (չընցնա):
ՓՇ., էջ 91 (Շբ.), ԱՀ. XII, էջ 96 (ԱՂ.)

Ամեն մարդ իրենը գիտե, տերտերը՝ ամենուն:
Մս, 1902, էջ 491.

Առաջնորդը յես եմ, բակլին խաշած եմ ցանում:
ՀԽ., էջ 27 (Աշտ.)

Դ.

Դու իմս գիտես, յես քումուն, տերտերն մեր երկ-
տունս:
ՊՎ., էջ 134 (Վն.)

Դրսեմեն գահանա, նեքսեմեն սատանա:
ԹՄԿ., էջ 90 (ԹՖ.)

Թ.

Թեգուզ իրիցի բերանը գցիս, թեգուզ՝ գիլի:
ԹՄԿ., էջ 99 (ԹՖ.)

Թե մարթ չը դառնա, տերտեր խոմ կու դառնա:
ԹՄԿ., էջ 99 (ԹՖ.)

Թուզթը շուս տուր, արասին կուլ տուր:
ՍՎ., էջ 66 (Աշտ.)

Ժ
Ժամտուն քանի շոջ ելնի, տերտեր իր գիտցած
կը կարդա:

Յեւ., № 43, էջ 3 (Շտխ.)

Ի
Ինչ վոր յերեցն ուտե ուրիշի տուն:

Ա.Ն. VI, էջ 90 (Բլխ.)

Իրիցկին ըմին որ գաղա չուտեր:

Մ. 1885, էջ 424 (Բղշ.)

Լ
Կարգա, բնլամ, կարգա, մարդ չընես, տերտեր-
վարդապետ ելա կընես:

Հժ. VII, էջ 82 (Աստ.)

Ս
Մալեն իրիցուն կըսը՝ պասակիր:

Յեւ. № 28 (Մկ.)

Մարդ կա տերտեր կսիրի, մարդ կա՝ տեր-
տրակին:

ՀժԱ. Ա., էջ 34.

Ե
Յեկեղեցուն չանք մոմ չտաս, քու մուրազը չտար:
Եժ. VI, էջ 238 (Կլպ.)

Յեղ Վանից, ալյուր՝ Մահմտանից, ինչ կերթա
վարդապիտից:

ՎՍ. I, էջ 125 (Վն.)

Ո
Ո՞վ ե իմացի, վուր տերտերի վուրթին լավը բա-
ճամ դա:

ԹՄԿ., էջ 171 (ԹՖ.)

Չ
Չուստ գընե—հոգուհաց կա, կամաց կե—վողոր-
միս կա:

ԺԱԲ., էջ 115 (Ախց.)

Ս
Սատանին կու հավատան, տերտերին չին հավատա:
Եժ. VI, էջ 245 (Ակ.)

Սար ու ձոր, տերտերի (տերտերոջ, տերտերու,
իրիցու) փոր:

ՓՇ., էջ 123 (Շր.), ՎՍ. I,
էջ 136 (Վն.), Բրկ. 1898, էջ
133 (Կրն.), էջ 346 (Բղ.),
Ա.Ն. 7—8, էջ 502 (Ալշ.),
Ա.Ն. 6, էջ 97 (Բլխ.), Բրկ.
1900, էջ 219 (Եք.), ՀԱմ.
1887, էջ 197 (Պջր.) Եժ.
VI, էջ 227 (Վղպ.), էջ 171
(Ալշ.) ԹՄԿ., էջ 152 (ԹՖ.)

Սար ու ձոր, յերիցու փոր, վորքան վոր տաս՝
կասե «տուր-տուր»:

ՀԱմ. 1887, էջ 197.

Տ
Տերտերին միրուքն որ պատիվ ունենար, ածին
գլխուն յերկնքին լուս կիչներ:

Ա.Ն. (Ախց.)

Տերտերի փորը մեծ կլլա, ճեպը՝ ոխտը հատ:

Հժ. VII, էջ 101 (Պր.)

Տերտերները ոխաբ փոր ունին, վորքան տասն
կառնին ու կուտեն:

ՀԱՏ. 1892, էջ 383 (Տպլ.)

Տերտեր քենի անոթնա, բարեկենդանի քաթեն միտք
կընկնա:

ԵԺ. VI, էջ 184 (Մշ.)

Տերտերին հարսանիք կանչեցին՝ մաշտոցը հետը
տարավ:

ՀԺԱ., էջ 36.

Տերտերին աղիքը քնար շիներ են, քանի զարկեր
են՝ «Անոթի յեմ՝ բերեք ուտեմ, անոթի յեմ՝ բերեք ու-
տեմ», ձայն կրտա յեղեր:

ԲԵԿ. 1900, էջ 350 (Կսր.)

Տերտորջ վըրեն լուս իջավ, վնվ տեսավ, ժանկոչը:

ԱՂ. (Շիր.)

Տերտերն առնելուն դոչաղ ա, տալուն նաչաղ:

ԱՇ., էջ 155 (Աշտ.)

Տերտերի ասմունքը միշտ ե ուզմունքը:

ՀԱՏ. 1887, էջ 197.

Տերտերին կաշին թմբուկի վրա յեն անցուցեր,
քանի զարնես՝ «տուր-տուր» կասե:

ՀԱՏ. 1887, էջ 197.

Տերտերի փորը վայվայի պնակ ե, ինչ վոր դնես
կերթա:

ՀԱՏ. 1887, էջ 197.

Տեր ելավ, տիրունն ե, տեր չելավ՝ տերտրունն ե:

ԲԵԿ. 1899, էջ 554 (Քդ.)

Տերտեր արա, գեղը գցի (գցա, քցա, գցե), թե վոր
չապրի (թե ապրի վոչ, թե չապրի, թե վոր չապրավ)
գետը (ջուրը) գցի (գցա, քցա, գցե):

ԵԺ. VI, էջ 228, 237 (Ա., Վղպ.), ՀԺԱ.,

էջ 37, ՓՇ., էջ 124 (Շրկ.)

Տերտեր եղի գեղն ինկի, յերբ ուր չեղավ՝ գետն ինկի:

ՀԱ., էջ 213 (Ակն.)

◆

Փիլոն թափին, մարդիկ խաբին:

Գ., էջ 104 (Խշ.)

◆

Քահանա, փիլոնդ-վրեդ մըհանա:

ԵԺ. VI, էջ 237 (Ա.)

Քամին իզարկ վարգապետի կնգուխ տարավ, ասաց՝
«ինչ աղեկ, վոր քեզնից եղավ»:

ՎՍ. II, էջ 152 (Վն.)

Քեհին վըրա լուս ե իջել, վնվ ե տես — գըզիբը:

ԺԱԲ., էջ 110 (Ախց.)

Ա Ն Ե Ծ Ք Ն Ե Բ

Ըրիցատար ըլիք (անասուններին անիծելիս):

ԱՀ. XI, էջ 125 (Բրչ.)

Տերտերատար ըլին շորերըդ:

ԱՀ. XI, էջ 125 (Բրչ.)

Վանքը գըվեք (անասուններին անիծելիս):

ԱՀ. XI, էջ 125 (Բրչ.)

Յ Ե Ր Գ Ե Ր

ԳՈՒԹԱՆԻ ՅԵՐԳ

(Հասված)

... Ազապ աղջիկ՝ ուժտնվորին,
Կարմիր խնձոր՝ ամլվորին,

. . . . .
Սև պոլոզներ՝ վարդպետներին,
Սև կողոպուտ՝ տերտերներին,
Մեղք ու վարձեր՝ ռեյսներին,
Սոխ ու սխտոր՝ գզիբներին,
Արյուն-գոհխ՝ հրրամկերին...

ՀՇ, ԿՂ 83 (Մ₂)

ՍԱՆԴԻ ՅԵՐԳ

(Հասված)

Արեֆն առեր վեր թոներուն,
Պատանք կարիւ մեր տերտերուն,
Զըխաս կանի ձիկ յեմ յարուն,
Յես տի մնամ յեմ կրարուն:

Հէյ խանե, խանե մալմ՝ խանե,
Քըշ, Քըշ, քըշ, Քըշ, Քըշ...

ՀԾ., Էջ 173 (ՄԿ.)

ԻԼԻԿԻ ՅԵՐԳ

(Հասված)

Տերտերն որհնեց, հերստաւ,
Մանրե, ոլըրե, թեշիկ ջան.
Կուտոն լացեց, նեղսրտաւ,
Ճեյեղ չունի, թեշիկ ջան:

ՀԾ., Էջ 213 (ՄԿ.)

ՀԱՐՍԱՆՅԱՑ ՊԱՐԵՐԳ ¹

(Հասված)

Քեա զիզան, բետ-բետ զիզան,
Տեսեք են վհրն ա.

Քեա զիզան, բետ-բետ զիզան,
Են գեղի ոեսն ա:

Սարխոններ խրխուալեն՝
Տեսեք են վհրն ա.

Սարխոններ խրխուալեն
Վարդապետներն ա:

Շուն եկավ պարկն ի բերան,
Տեսեք են վհրն ա.

Շուն եկավ պարկն ի բերան,
Գեղի՝ գղիւրն ա:

Եժ. VI, էջ 35 (ԱԼԸ.)

ԿԵՆՑԱՂԱՅԻՆ ՅԵՐԳ

(Հասված)

Թաք տանեյին, տանեյին,
Եծը տերտեր ենեյին.

Թաք տանեյին, տանեյին,
Կատուն սարկավազ ենեյին.

Թաք տանեյին, տանեյին,
Սորոզը ժամկոչ ենեյին...

ՁԲ., էջ 25 (ՁՎ.)

¹ Յերգվում է հարսանյաց հանդեսին և այլուր (ժող. պարերգ):

ԺՈՂ. ԽԱՂԻԿՆԵՐ

(Ձան գյուլումներ)

Ֆիրակի ել պաս կըլնի՞.
Երծաթից լավ թաս կըլնի՞.
Վորդիդ մեռնի վարդապետ,—
Սիրածը չհաս կըլնի՞:

Եսոր ուրբաթ ա, պաս ա,
Ծոցինդ երծաթե թաս ա,
Հոգիդ դատի, վարդապետ,
Խի՞ իր ասուս չհաս ա:

ՄՎ. (Ա₂տ.)

* * *

Երուց ուրվաթ ե, պաս ե,
Դիմացը կալ ու կալս ե.
Իրիցի վուրթին մեռնի,
Նա ինձ ասավ՝ «չըհաս ե»:

ԹՄԿ., Եջ 61 (ԹՖ.)

ՍԻՐՈՒ ՅԵՐԳ

(Հասված)

Աստված քանդե իրիցու տուն,
Հըպամ կտրեց իմ աչքի քուն,
Գուլես մնաց աչքն ի ճամբախ,
Իրիցու տուն եղնի քամբախ:

ՏՆ., ԼԶ 103.

ՀԱՆԳԱՎՈՐ ԱՄՍՈՒՆՔՆԵՐ

* * *

— Վանքին՝ խալի.
Կռի¹ իգին²,
Քառսուն փլօրին³,
Կապուտ ջորին,
Մեռնի կինը.
Առնե քենին.
Հաս ե, հայր սուրբի:
Հաս ե, հաս ե,
Ոխտը պուրակմեն ել անց ե⁴:

ԹՄԿ., Եջ 48 (ԹՓ.)

¹ Գյուղի անուն:

² Այգի:

³ Վոսկի:

⁴ Չհասը կաշաքով հաս ե դառնում:

* * *

Զոց մեր հանապատ,
Բանջրով հանափատ,
Մեղավոր դարկինք պատ՝
Համ գլոխ կոտրի, համ ճակատ:

Եժ. VI, էջ 374 (ԱԼ.)

* * *

Արևույս,
Բամբակի քուլա.
Ճահրան կոտրեր և,
Նատեր, կուլա:

Եժ. VI, էջ 378 (ՏՎ.)

* * *

Սարի սըբ Գեվորգ պուպուզիկ.
Բուֆթա եփիմ, տամ քզիկ:

Եժ. VI, էջ 375 (ԱԼ.)

ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԺԱՄԱՍԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տյու կյոռծի, յես մանեմ,
Յես մանեմ, տյու կյոռծի,
Յես մասրա լըցեմ, տյու մանի,
Յես կյոռծեմ, տյու մանի:

ՏԵՐՏԵՐԻ ԺԱՄԱՍԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կուռծուն-կուռծուն,
Կուռծուն-կուռծուն,
Մեզ խավըմ կեր ճըլպըլտուն,
Կիչներ ծառ, կեճներ տակ,
Պոչն խան քյանց խառճըկաթ,
Տանճն ուտեր, պոչ թալեր տակ,
Կուռծուն-կուռծուն, կուռծուն-կուռծուն...

Վժ., էջ 5, ՊՁ № 11, 12 (Վն.)

* * *

Ընթերցվածս Հորա,
Երկու մարդ եկան Կորա,
Ձեռ ուրանց մեկ-մեկ զորա,
Վիր զարկին կենին թողա.
Մեկն եր բորիկ, մեկ գլխաբաց,
Նանե-նանե, կտոր մի հաց,
Մեկ պլտաց, մեկ գնաց:

Ընթերցվածս Հելից,
Երկու մարդ եկան Գալից.
Ծեծեցին զուես, հանեցին գեղից:

Ընթերցվածս առակաց,
Երկու մարդ եկան Մոկաց,
Մեկի բերանն եր բաց,
Մեկին կորեկ եր քսպած:

ԵԺ. VI, Էջ 371 (Ա₁₂.)

* * *

Խուզո խանգորց:
Քառսուն շուն, կես նխշուն,
Բալայք կատուն ճըլպըլտուն,
Գորդ ճրագուն
Խալի, երթա թշնամու խուզուն:

ՎՍ. Ա., Էջ 22 (Վ₅.)

* * *

Չմոն նստե վըր չոր փետին,
Ենտեն գետին, ենտեն գետին.
Ոսկիմ' տվին վարդապետին,
Չմոն հըտ Սրգոյին պսակին:

ԵԺ. VI, Էջ 372 (Ա₁₂.)

* * *

— Առ տատրակին, առ տատրակին,
Են տար, դէր մըջ տոպրակին,
Աստված, հարցն մերոց:

— Պոչն երկեն ի անիծածին,
Չպարտըլի մըջ տոպրակին:

— Տանք դյուս, պոչ կտարակի,
Են բեր, դէր մըջ տոպրակին,
Աստված, հարցն մերոց:

Եժ. VI, Էջ 377 (Վն.)

* * *

Խոնարհեցո, ապրեցո,
Դե պրտա, կեցո:

Խոզոց խանգյուցելոց,
Վրաքեր պոնի քաշի փուլոց:

Եժ. VI, Էջ 377 (Վն.)

Յեկեղեցու ծառայողներին հեգնելիս ասում են.

Տեր վնորմյա,
Տերտեր տորմա,
Լուսրար քաշկա,
Ժամխար կայյա,
Վարդան ուտի,
Չկշտանա . . .

ՍՇ. (Վն.)

* * *

Ամեն-ամեն ասեմ ձեզ,
Դատեյք, պանեյք, պերեյք մեզ:

* * *

Տերտեր ժամտուն կը բոռա,
Աման, մարե, յես անոթի մեռա:

ՎՍ. Ա., Էջ 28 (Վն.)

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Ա.

Ազրմ — բավականաչափ
 Ակոլել — ավերվել, քանդվել
 Աղեկ — լավ
 Աման-դաման — ժամ-ժամա-
 նակ
 Ամուլվոր — արորի, դուխանի
 կամ սայլի առաջին լուծը
 ամուլ վարող հոտաղը
 Այան — հայանի, ակնհայտ
 Անդատել — առանց աշխատելու
 Անուշ-չանուշ — քաղցրեղեն

Աշար-բուշար — առատ բուսա-
 կանութուն
 Աշկել — սպասել, նայել, դիտել
 Աջալա — շտապ
 Աջալուց — շտապելուց
 Աբժընիկ — արժանի
 Ափլիկի — պատառ-պատառ ա-
 ներ Պարխափելով մթության
 մեջ մի բան փնտոել
 Ափշալավի — խարխափելով
 Աքիել — արթնանալ, դգաստանալ,

Բ.

Բալալք — աշխետ
 Բահամ դալ — առաջ դալ, յե-
 բեվան դալ
 Բամպառակ — առակարան,
 ծաղրաբան
 Բաշլայել — սկսել
 Բարեմ — գոնե
 Բաքլայել — սղասել

Բետ դիղան — ցորենի կամ
 խոտի մեծ (բարձր) դեղեր,
 գործ ե անվում փոխաբե-
 բական խմաստով
 Բլլե — միգուցե
 Բիտտուն — բուրբուր, ամբողջը
 Բլեթ — կլոր ձևով, դաթայի
 նման հաց
 Բրիշակ — ավերակի

Գ.

Գեժդան-գեժ — ուշացած
 Գեղայնու — գյուղացու, գյու-
 դական
 Գեղբան — գյուղեր
 Գեհա — ելի, դարձյալ
 Գեուլի — բանջարանոցի պա-

հակի փոքրիկ տնակը
 Գյախ — ժամանակ, պահ
 Գողղուց — գողուների, թաքուն
 Գոյա — հրեն, ահա
 Գոպալ — մահակ
 Գոեխ — թարախ, ժահր

Գալալ — մոռնեաիկ. ազնիվ
Դամար — յերաի
Պան — ախտեղ. պահ
Դավաճի — հայցվոր. ուղատարան
Դարբար — այս ու ախտեղ
(բակի մեջ և այլն)
Դեիս — դեպի
Դեոր — մինչև. այս անգամ.
հերթ

Ելմ — նորից, կրկին
Ելման — վերստին, նորից,
դարձյալ
Եզնի — լինի
Են զիրու — այն կողմի
Են զին — այն կողմ
Ենդոր — նրա
Ենել — անել

Զաթի — արդեն, հենց
Զանգիւն — հարուստ, ունեւոր
Զատ — բան
Զատն — հետու
Զատնուց — հետվից
Զեղ (եղ) — այդ

Ընծիկ — ինձ
Ընցուցել — մարել, անցկաց-
նել
Ըրբաթի կամ ըրհաթիլ — հան-
գըտանալ

Դնենք թե — յենթադրենք
Դողցուցել — ջերմել
Դոր — սւր
Դորվի — վերահղից
Դունիա — աշխարհ
Դուշ եղնել — կաշնել, կցվել,
ապավինել
Դրսեմեն — դրսից

Եոս կանդար — այսքան, այս-
չափ
Ետա — այդ
Ետադին — այդ կողմ
Ետասկնա — այդպես
Երևուս հանել — յերևան
հանել
Եցկել — գցել

Զընթիկ — արթնացնել
Զի — ինձ
Զիդա (եղ) — այդ
Զորա — փայտով ձեծ
Զվրոցնել — ման ածել, շրջել

Ըսման — այսպես
Ըսկուն — այդպես
Ըրեցատար — յերեցի (քահա-
նայի) տարած (ժող. անեծք)
Ըրջվորդ — առաջնորդ

Թաղարուք — նախապատրաս-
տություն
Թախում — սարք
Թակյար — թե վոր
Թահմին անել — զննել, ուշա-
զիր զիտել
Թամբի անել — պատվիրել
Թառատութով — շուքով, հան-
դիսով
Թառմ — յեկեղեցու վերնա-
տունը, կանանց տեղը
Թարաֆ — կողմ

Ժամխար — ժամհար
Ժսւմ — անգամ

Իդա — այդ
Իդա հեղ — այդ անգամ
Իդարա — ապրուստ, ճար
Իթիմազ — շունը չի ուտի
(ասում են խողի պարանոցի մի
մասին)
Իլլաջ — ճար, հնար
Իլին — լիքը
Իծվան — այժեք
Իմալո — ինչպես վոր

Լաճ — տղա, արու դավակ
Լոխման — բժիշկ (Լոխման բժը-
կի անունից)
Լողմա — պատաս

Թարիֆ ենել — թվել, պատ-
մել, ուղղություն ցույց տալ
Թափան — խոտակեր անասուն-
ների փորը
Թաք — միայն թե
Թըխ — տե՛ս դեխ
Թլալիշ — թուլացած
Թոներ — թոնիլը
Թոպա անել — յերդուսով վերջ
տալ
Թորկել — թողնել

Ժրեցուցել — առողջացնել,
բուժել

Ինքյար անել — ուրանալ
Իշունց կամ ուշունց — հայ-
հոյանք
Իպե — բերեց
Իտոնցով — դրանցով
Իրես — յերես, գեմք
Իրիշկիլ — նայել, զիտել
Իրիցաթաղ տալ — քահանա-
յաթաղ
Իփել — յեփել

Լորամնի — փայտը նեակուլ
խփել
Լցուկ — լցված

Խա-խատ — հատ
 Խազրել-հազրել — պատրաստել
 Խաման անել — կերակուրել համը նախորոք տեսնել
 Խանե — դոնե
 Խաչխրնել — խաչակնքել
 Խաստ — հաստ
 Խավիժ — ալյուրով, ջրով և յուղով ճաշ
 Խատուժ կտաբեղ — վախից ծընկնելի թուլանալը
 Խարաբա — ավերակ, անամարդաբնակ
 Խարիբ — հարյուր

Խարխառ — ազուժ
 Խեմ — նայեմ, տեսնեմ
 Խընձ — վոնց վոր, ինչպես վոր
 Խոխա — յերեխա
 Խոստ գալ — խոստանալ
 Խորոզ — աքաղաղ
 Խորոտ — զեղեցիկ
 Խորտել — հարթել, կոկել, դատարկել, մաքրել
 Խուզու խանդորց — հոգոց հանգուցելոց
 Խուր — հյուր
 Խուրջի — խուրջին
 Խրսա — պատմություն, պրույց
 Խրատ ապլ — սովորեցնել

Ծուռ — խենթ, թիզախ, կարիճ:

Կաթակոս — կաթողիկոս
 Կալ ու կալս — կալ և կութ
 Կակա — քաղցրավենիք (յերեխաների լեզվով)
 Կայդա — ձե, յեղանակ
 Կայլա — մտով կերակուր վորեւեւ չորացրած բանջարեղենի կամ մրդի հետ խառն
 Կանափատ (բանջրով) — կանեփի յուղով և ճակնդեղով պատրաստված կերակուր

Կաստ անել — ջանք դրժալբելի սրտե ցանկանալ
 Կատի — դատավոր (կրոնական)
 Կարիբ — պանդուխտ, պանդըխտություն
 Կեր — կար
 Կերեր — կերակուրներ
 Կըխի — տեսում ե
 Կըմաթ — բախտ, բաժին
 Կըար — խոստում, վերջին խոսք:

Ջալահլով — աղմուկով
 Ջախ — հասանելիք վարձը, իրավունքը

Ջակուբա — խուրջին
 Ջաման — անմիջապես
 Ջապեմ — ապա

Ջառաջ — տռաջ
 Ջարամ-դարամ անել — արգելք դառնալ, խանդարել
 Ջարի — միջև վոր
 Ջարիբ սոգսան — հարյուր իննսուն
 Ջարթֆ — մարդ, այ մարդ
 Ջեր — ինչո՞ւ
 Ջերս — բարկություն
 Ջերատել — բարկանալ
 Ջըմեն — ամեն, ամբողջ, բոլոր
 Ջըմլա — ալյուր
 Ջընկուկ — ընկած
 Ջընկցուցել — գցել
 Ջըրամ — Տե՛ս Ջապեմ

Ջրա — հեռ
 Ջըրամկեր — հարամկեր, կաշառակեր, ուրիշի վատասկով ապրող
 Ջիսա — բաժին, հասույթ
 Ջլամուն — իբր թե
 Ջլին — Տե՛ս Իլին
 Ջմալ — ալյուր
 Ջոնի — ախտեղ
 Ջորթուրալ — մեջտեղ
 Ջորթ — ինչո՞ւ
 Ջուրման — վո՞ր կողմ
 Ջուրթ — ուժ, ազդեցություն, բանություն, իշխանություն:

Չիկ — ինձ:
 Պղար — չափ
 Պոչազ — ճարպիկ, կարիճ

Պոջա — մեծ, անագին

Ռանրա — ճախարակ
 Ռամբախ — ճանապարհ
 Ռան — վեղ
 Ռարընկնութեն — մուրացկանություն
 Ռեյեղ — ոժիտ, բաժինք
 Ռեա — ճուտ (հավի), աքաղաղ
 Ռըլըլըտուն — խատուտիկ

Ռիժ-պիժ — մանուկներ
 Ռճգոհել — վրդովվել
 Ռոզեր — ճառագայթներ, շոգեր
 Ռոճացել — մեծացել
 Ռոչ — մեծ, ավագ, անագին
 Ռուռ — ազգը
 Ռրագու — ճարտ:

Փալե — մոլլա
 Փարե — մայրիկ
 Փեյ զիր — մեկ անգամ
 Փեյվան — հյուր

Միել — խցկել, դուրս կամ ներս բռնել
 Մուբազ — իղձ, փափագ:

Յալ — խմորից շինած ուտելիք՝
շան համար
Յախա — ոճիք

Նալաթ — անեծք
Նաշ — դադար
Նաչաղ — խեղճ
Նարու — նրա

Շախել — շահել, խնամել
Շանց տալ — ցույց տալ
Շերիտ — թոկ, պարան

Ոլլբել — վոլորել
Ոլլբտել — շրջել, թախտել
Ուժտնվոր — գուժանի ուժտուն
լուծը վարող հոտաղը

Չալղըջի — նվագածու
Չալղի — նվագարան
Չախու — գըշահատ
Չամուու — ցելի
Չանք — մինչև վոր
Չարան կտրել — ճարահատել

Պալ — ժայռ
Պախկվել — պահվել, թագնը-
վել

Յան — կամ. կողմ
Յորդան — Վերմակ:

Նեղեցուկ — հոգնած, բեզարած
Նեքսեմեն — ներքուստ, ներ-
սից
Նղբել — ծեծել, դնքսել:

Շիքել — շինել
Շվար — շվարած:

Ոլում դոշակի — մանվան ան-
կողին
Ումը — կյանք:

Չարուխ-բճուլ — տրելի-
գուլպայով
Չրմքի — վորովհետև
Չում — մինչև
Չուսա — շտապ
Չուբ — մինչև, մինչև վոր:

Պախս — պաս
Պտեկ — կոնակ, թիկունք,
կողք

Պատել — ընկնել, գլորվել
Պարսիտ — պարսատիկ
Պերանալեր — յերեսնիվայր
Պլտալ — սայթաքել

Ջանդակ — դիակ
Ջիպ — բուրովին. ել ավելի
Ջրակ — ցնցոտիների տակ
Ջնոտ — գելվահար

Ռագի անել — համաձայ-
նել

Սարախտան — լուսադեմին
Սալախ-սուլուխ — լուր, համ-
բավ, տեղեկություն
Սալթ — մելշտ, շարունակ
Սաղ — ամբողջ. Ահնդանի, ա-
ռողջ
Սըթըրվորի — տեղավորվել.
հանգստանալ, պատասխանել

Վեր — վրս
Վըբ — տե՛ս Կ. Կր
Վիոա — հապճեպ, շտապ

Տերա — քահանա
Տեմաք — տեսք

Փաթ գալ — շրջան կատարել.
վերջանալ

Պուպուշ — ցցունք
Պուրդեմեն — պորտից
Պոժիկ — շեկ
Պրտուճ-բրդուշ — պատաս:

Ջոպ-Ջեպ — դրպան
Ջոջ — տե՛ս Ճոջ
Ջորով — դոտով
Ջուսպ — պատասխան. լուր:

Ռաստ գալ — պատահել, հան-
դիպել:

Սիջիմի պես անձրե — տեղա-
տարափ անձրե
Սիբրդուտեն — սիրաբանու-
թյուն
Սոլ — կոշիկ
Սորա — ճետո, այնուճետո
Սուտ մարել — կեղծ ուշաթա-
փություն:

Վոն — ոլ
Վոիկ — անժուր ապուր:

Տդիկ — թրջել
Տիկ — ծեծել

Փոս — փետուր
Փարա — փող, դրամ

Փետր-փոշման — գղջացած
Փթիր — ձիու աղբ
Փխբել — ծիծաղել պոթիլում
Փշում — մի փշուր

Փռութիւնք — փետուրներ
Փուք — շունչ
Փութընել — սոսի դար ազատ-
վել:

Պ:

Քամբախ — ավերված
Քաշկա — ձավարով ճաշ
Քար ու կրաբրշախ — քարքա-
րոտ ու կրասպաշախ
Քեհա — քանանա
Քըսա — տնի Թըսա
Քյութ — շան ուտելու հաց
Քոլոզ — բարձրագիւր գլխարկ

Կորենի շեղջ (առաջինի նը-
մանութեամբ)
Քոշա — անկյուն
Քոշ ու բարխանա — տուն ու
տեղ
Քումուն — քոնը
Քուֆուր — տնի Իշունց
Քրքրուկ — քրքրված:

Ռ:

Ղ:

Տառմասն — բողոքական
(Ֆրանց մասն)
Տըսպուցել — ման ածել,
պատեցնել

Տ:

Տիլան — ախինջ, ախինջ
Տուտա — հոտ:

ՀԱՄԱՌՈՏՈՒԹՅՈՒՆ
ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ

ԱԲ — Արտաշես Բարսեղյան. բանահավաքի ձեռագիր ժողովածուից:
ԱՀ — Ազգագրական Հանդես, խմբագրությամբ Յե. Լալայանի,
Թիֆլիս:

ԱՂ — Արամ Ղանալանյան. բանահավաքի ձեռագիր ժողովածուից:
ԱՇ — Արշակ Շահնազարյան. բանահավաքի ձեռագիր ժողովածուից:
ԲԱ — Բարոյական առածներ. հավաքագրեց Ռուսա Գեվորգ Բար-
խուդարյանց, Տիբլիս, 1898 թ.:

Բլխ — Բուրնուրի կամ Հարջ գավառ, Բենսե, Թիֆլիս, 1901 թ.:

Բրկ — Բյուրակն, լրագիր—շաբաթաթերթ, Կ. Պոլիս:

Գ — Գավառացի. Յերգեր, առակներ և այլն ՊատրՋբո, Տիբլիս,
1903 թ.:

ԵԺ — Եմինյան ազգագրական ժողովածու, հատ. VI, ժող. յերգ,
առած և այլն. հավաքեց Ս. Հայկունի. Մոսկվա—Վաղարշա-
պատ, 1906 թ.:

ԹՄԿ — Թիֆլիսեցոց մտավոր կյանքը, ժաման Ա., Գ. Տեր-Աղեք-
սանդրյան, Թիֆլիս, 1886 թ.:

ԺԱ — Ժողովրդական առակներ, հավաքեց Ս. Հայկունի, Վաղարշ-
ապատ, 1907 թ.:

ԺԲ — Ժողովրդական անգիր բանաստեղծություններ, ժողովեց
Տիգրան Վարդանյանց, Թիֆլիս, 1901 թ.:

Կո — Կովածաղիկ (2-րդ սպագրություն), Պ. Պատրյանց, Տիբլիս,
1897 թ.:

ՀԱ — Հնությունք Աինա, Հ. Կ. ձանիկյան, Թիֆլիս, 1895 թ.:

ՀԱմ — Հանդես ամսոյրյա:

ՀԺ — Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, ժողովածու Տիգրանա
Նավասարդյանց, Թիֆլիս:

ՀԺԱ — Հայ ժողովրդական ավանդություններ, ժողովածու Տիգ-
րանո Նավասարդյանց, Յերևան 1883 թ.:

- ՀԽ — Հայի խնդիր (2-րդ տպագրութիւն), Պ. Պոռշյանց, Տրի-
խիս, 1901 թ.:
- ՀՇ — Հայ շինականի աշխատանքի յերգերը, կազմեց և խմբա-
գրեց Արամ Ղանաւանյան, Յերևան, 1937 թ.:
- ՄԲ — Մարդաբիւաներ հայ բանահյուսութեան, խմբագրութեամբ
Յե. Լալայանի, Թիֆլիս:
- Մս — Մասիս:
- ՅԵԼ — Յերվանդ Լալայան. բանահավաքի ձեռագիր ժողովածուից:
- ՅԵՊ — Յերվանդ Պեղազյան. բանահավաքի ձեռագիր ժողովածուից:
- ՆՄ — Նազարեթ Մաքսիրոսյան. բանահավաքի ձեռագիր ժողո-
վածուից:
- ՈԻԶ — Ուլնիա կամ Զեյթուն, Հ. Ալլանվերդյանի, Պոլիս, 1884 թ.:
- ՋԲ — Զավախքի բուրմունք. հավաքեց Յե. Լալայան, Թիֆ-
լիս, 1892 թ.:
- ՍՇ — Սենեքերիմ Շալվյան. բանահավաքի ձեռագիր ժողովածուից:
- ՍՎ — Սոս և Վարդիթեր (2-րդ տպագրութիւն), Պ. Պոռշյանց,
Թիֆլիս, 1887 թ.:
- ՎԲ — Վարդ Բդոյան. բանահավաքի ձեռագիր ժողովածուից:
- ՎԺ — Վանա ժողովրդական յերգեր, ազգագրական ժողովածու,
ձայնագրեց՝ Սպիրիդոն Մելիքյան, Յերևան, 1927 թ.:
- ՎՍ — Վանա սող, Ա. մաս, Գ. Շերեյնց, Թիֆլիս, 1885 թ.:
- ՏՊ — Տաղեր ու խաղեր, խմբագրեց և կազմեց Ադեք. Մխիթա-
րյանց, Աղեքսանդրոպոլ, 1900 թ.:
- ՓԲ — Փշրանքներ ժողովրդական բանահյուսութիւնից, ժողո-
վեց Գ. Հովսեփյան, Թիֆլիս, 1892 թ.:
- ՓՇ — Փշրանքներ Շիրակի ամբարներէից, հավաքեց Ադ. Մխիթա-
րյանց, Եմինյան ազգագրական ժողովածու, հատ. Ա., Ալեք-
սանդրոպոլ—Մոսկվա, 1901 թ.:
- ՃԺ — Աննայտ բանահավաքի ձեռագիր պատասխիկներէից:

Հ Ա Մ Ա Ռ Ո Տ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն
Տ Ե Ղ Ա Ն Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Ի

Ալ2 — Ալաշիերա
 Ախց — Ախալցխէիս
 Աշտ — Աշտարակ
 Ասլ — Ասլաբան
 Աստ — Աստապատ
 Արդ — Արդնի
 Բլխ — Բուլանըխ
 Բղ2 — Բաղեշ
 Բրչ — Բորչալու
 Դրջ — Դերջան
 Զթ — Զեյթուն
 Եք — Եքրեկ
 Թֆ — Թիֆլիս — Թբիլիսի
 Լն — Լենինական
 Լո — Լոսի
 Խջ — Խոտբջուր
 Խբ — Խբիս — Ղբիս
 Խբբ — Խարբերդ

Ծղ — Ծղալթբիլա
 Կլպ — Կուլապ
 Կսբ — Կեսաբիա
 Կտ — Կոտայք
 Կբն — Կարեն
 Մկ — Մոկս
 Մ2 — Մուշ
 Յեվն — Յերևան
 Շբկ — Շիրակ
 Շաթ — Շատախ
 Ջվ — Ջավախք
 Ռշտ — Ռշտունիք
 Վդն — Վեդան
 Վդպ — Վաղարշապատ
 Վն — Վան
 Տպղ — Տրապիզոն
 Տվկ — Տիվլիզի
 Քղ — Քղի

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

IX
XXI

ՀԱՎԱԿՐՈՆԱԿԱՆ ՄՈՏԻՎՆԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖՈԼԿԼՈՐՈՒՄ
Антирелигиозные мотивы в армянском фольклоре

ԱՌԱՎՆԵՐ, ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ ՅԵՎ ՄԱՆՐ ՇԷՔԻԱԾՆԵՐ

Պատվու խրատ աստծուն	3
Շերեփը՝ կային	4
Ազգինն ու կարավ	5
Սրիկ հրեց	6
Պատավ դաս կը տա տերտրոջ	11
Լեզվես տըլիք քար խանեմ	12
Տերտրոջ մուրուս	13
Իշունցաուր խոստովանող	14
Կամ յես կմնամ գեղ, կամ՝ չոմար	16
Գավըրցին ու տերտերը	17
Գեղ ու ազգես	18
* * *	19
Սպիտակ հրեաը	20
Պատակեր վեզանցիք և վարդապետը	21
Ծաղըված վարդապետը	23
Կասեռ-կասեռ, չես իգա	25
Տերտրոջ աղչիկ	27
Վարդապետն ու մոնթը	32
Քեհանն ու իրիցկինը	34
Պարնիգեղցի Մոսոյի հարսնիքը	36
Գող տերտերը	40

	62
Սգան տերտեր	42
Յոսատվանանայրը	43
Դոդ վարդապետ	44
Եջմիածնի գոյ վարդապետ	48
Անկշտում տերտեր	51
* * *	57
Երթամ Տրապիզոն	58
Սուրբ տերտեր	61
Ճոչ պախոյ ինան տերտերոջ շորի Փասուլիք	63
Սոււտ տերտերոջ պատարազը	64
Պայտը լուսնի տեղ ընդունող քանանան	66
Բյոխվի վորդին քանանա	67
Բանանայի լիտրնուրդը	68
Լուսին վորտնող քանանան	69
Գիւր չգիտցող տերտերը	70
Առեք, կերեք	72
Տեղտեր ինդաց, ժամ տնդաց	73
Իրիցկին ու տերտեր	75
Ինչի՞ հայի մեռելն եծան և	77
Ծուռ գավառագիտունը	78

ԱՌԱՄՆԵՐ, ԱՍՍՅՎԱԾՔՆԵՐ ՅԵՎ ԱՆԵՄՔՆԵՐ . . . 79

Յ Ե Ր Գ Ե Ր

Դուրթանի յերգ	89
Սանդի յերգ	90
Իլիկի յերգ	91
Հարսանյաց պարերգ	92
Կենցաղային յերգ	93
Ժող. խաղիկներ	94
* * *	95
Սիրու յերգ	96

ՀԱՆԳՍՎՈՐ ԱՍՄՈՒՆՔՆԵՐ . . . 97

Բողարայի	107
Համառոտություն ալլյուրների	117
Համառոտություն սեղանուցների	121

Պատ. խմբագիր Հ. ԴՈՆՈՅԱՆ
Տեխ. խմբագիր ՏՐԻԲՈՒՆ
Սրբագրիչ Վ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ
Կոմեր. սրբագրիչ Ռ. ՏՈՆՅԱՆ

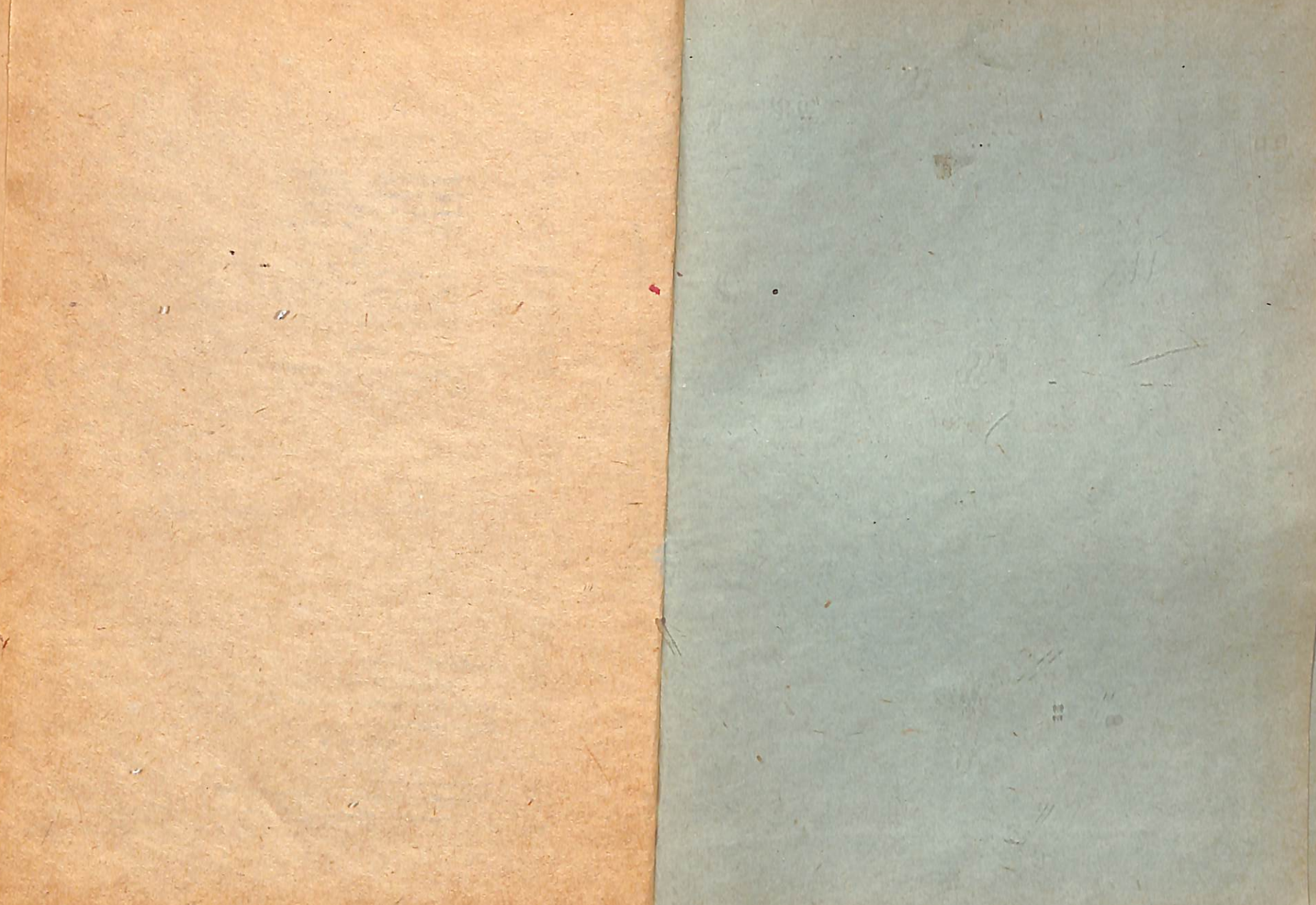
Отв. редактор Г. ДРНОЯН
Тех. редактор ТРИБУН
Корректор В. МАНУКЯН
Отв. корректор Р. ТОНЯН

Ճապիկի նկարը Հ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆԻ
Рис. обложки Г. КАРАПЕТИЯНА

Գրավիտի լիպրը 6686, հրատ. № 15
Պատվեր № 578, Տիրած 3000
Հանձնվել է արտագրութայն 8/X 1938 թ.
Ստորագրվել է տպագրելու 22/XII 1938 թ.
ԿՈՒՆԷ 4 Ռ.
ЦЕНА 4 P.

Պետհամարարանի հրատարակչութայն
տպարան, Յերեկան, Տերյան 72.

40687

9712 4 A.

Box 100
City
1950